

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE EMEK FAKTÖR
MOBİLİTESİ ve TÜRKİYE

CANAN YAĞIZ
4710024

TEZ DANIŞMANI

DOÇ.DR. ENSAR YILMAZ

İSTANBUL
HAZİRAN 2008

ÖZ

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE EMEK FAKTÖR MOBİLİTESİ

ve

TÜRKİYE

Canan Yağız

Haziran, 2008

Uluslararası emek göçü artan gelir eşitsizlikleri ve azalan göç maliyetleri ile birlikte dünya genelinde ülkelerin gündemini her geçen gün daha fazla meşgul etmektedir. Artan bölgesel işbirlikleri de bu göç sürecini hızlandırmaktadır. Bu çalışma Avrupa Birliği'ne (AB) katılma sürecinde olan ülkelerin ve birliğin kendisinin karşılaştığı önemli bir iktisadi ve sosyal problem olan uluslararası emek göçünü incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle 2004 Genişlemesi ile birlikte AB' nin gerçekte korktuğu başına gelmedi. Görünen her iki tarafından bu ortaya çıkan emek hareketliliğinden karlı çıktığı şeklindedir. Fakat Türkiye'nin nüfus büyüklüğü ve iktisadi kalkınmışlık düzeyi ve AB'nin kendi içinde artan sosyal huzursuzlukları, AB'nin bu probleme daha duyarlı yaklaşmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bu çalışma hem AB hem de Türkiye için önümüzdeki dönemlerde de önemini koruyacak tartışmalı bu konuyu araştırmayı amaçlamaktadır. Türkiye bu süreçte yani AB'ine üyelik sürecinde emek göçünün getirilerini ve maliyetlerini düşünmek zorundadır. Bu tartışma Türkiye'nin AB üyeliğine bu konuda hazırlıklı olması gerektiğini de göstermektedir. Herşeyden önce göçün, özellikle nitelikli emek göçünün, doğuracağı maliyetleri azaltmak için ülkede çalışmanın getirisini artırmak için verimliliği artırıcı politikalar izlenmelidir. Dahası özellikle Türkiye'nin ileri teknoloji gerektiren alanlarda emek açığını gidermek için mevcut AB ülkelerinden emek göçünü teşvik edici politikalar izlenmelidir. Bu doğrultuda yeni üye olan ülkelerin de tecrübelerinden yararlanarak AB'ine giriş sürecinde karşılaşılabilecek problemleri asgariye indirecek politikalar izlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Emek, Avrupa Birliği, Türkiye

ABSTRACT

LABOUR FACTOR MOBILITY in the ACCESSION into EUROPEAN UNION and TURKEY

**Canan Yağız
June, 2008**

International labor mobility along with increasing income inequalities and declining migration cost occupies the the agenda of the world. The increasing regional cooperations also fasten this process. This study aims at analyzing a significant economic and social problem of international labor migration which the members in the participation process to the European Union (EU) and the Union itself face. Especially the eastward expansion of the EU in 2004 did not create any disappointment for the EU. It seems that each side benefited from this expansion. However the population size and relatively economic backwardness of Turkey and social tension within the EU makes the EU more sensitive about the free labor mobility within the EU. Hence the objective of this study is to elucidate this critical issue. Turkey, in this process, thus during the accession phase to the EU, has to elaborate the costs and benefits of the free labor mobility and should be ready for this issue in the future. First of all, Turkey has to pursue policies that increase productivity that wil lead to a rise in return of work in the country. Further via labor inducing labor migration policies she can draw migration from the sectors in which she has qualified labor gap. From this perspective, she, by benefiting from the experiences of newly accepted countries to the EU, should follow appropriate polices to minimize the problems she will likely face during the process of accession to the EU.

Keywords: International Migration, Labor, European Union, Turkey

ÖNSÖZ

Türkiye için önümüzdeki dönemlerde çok önemli bir gündem maddesi olacağını düşündüğüm bir konu üzerinde çalışma yaptım. Başta ilgilendiğim bir alanda bana çalışma imkanı veren danışmanım Doç.Dr.Ensar Yılmaz'a teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışma için gerekli olan formasyonu bana kazandıran ders aldığım tüm hocalarıma tek tek teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul; Haziran, 2008

Canan Yağız

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. ULUSLARARASI EMEK MOBİLİTESİ: KAVRAMLAR ve TEORİK ÇERÇEVE.....	3
2.1. Giriş.....	3
2.2 Göçün Getirileri ve Maliyetleri.....	7
2.3 Göçü Açıklamaya Çalışan Teorik Modeller.....	10
2.3.1 Neoklasik Model.....	10
2.3.2 Neoklasik Modelden Sapmalar.....	11
3. AVRUPA BİRLİĞİ ve ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ.....	13
3.1. Giriş.....	13
3.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'ya Göç.....	14
3.3. Avrupa Birliğinde Uluslararası Göçte Yaşanan Genel Eğilimler.....	18
3.4. AB Emek Piyasası.....	20
3.4. 1 AB İçinde Emek Mobilitesini Azaltan Faktörler.....	20
3.4.2. AB'de Ücret Belirlenimi ve İstihdam.....	22
3.5. 1980 Sonrası AB ve Uluslar arası Emek Göçü.....	26
3.5.1. 1980-2004 Arası Dönem.....	26
3.5.2. 2004 Sonrası Dönem.....	28
3.6. Doğru Genişlemesi Sonrası Olası Göçün Olası Makroekonomik Sonuçları.....	34
4. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ TEMELİNDE ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ.....	38
4.1. Giriş.....	38
4.2. Türkiye'den Avrupa'ya Yönelen Göç: Tarihsel Süreç.....	39
4.2.1. 1961-1973 Konuk İşçi Dönemi.....	39
4.2.2. Ekonomik Kriz ve Yabancı İşçi Akımının Durdurulması	41
4.2.3. 1970 Sonrası Dönemde Avrupa'ya Göç: Aile Birleşimleri, Sığınma Göçleri.....	41
4.2.4. Geri Dönüşler.....	43
4.3. Göç Eden İşçilerin Nitelikleri	44
4.4. Türkiye'de Dış Göçün Ekonomik Etkileri.....	45

4.4.1. Döviz Transferleri.....	45
4.4.2.Göçün Türkiye İnsan Gücü Üzerindeki Etkileri.....	47
4.5. Türkiye ve AB Arasındaki Demografik Farklılıklar ve Göç.....	49
4.6. Türkiye'nin Demografik Yapısı ve AB'yi Tamamlayıcılık.....	53
4.7. İki Örnek Projeksiyon Altında Türkiye'den AB'ine Göç.....	55
5. SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	67
ÖZGEÇMİŞ.....	69

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 2.1: OECD Ülkelerinde Artan Göçün Durumu	5
Tablo 2.2: Gelişmekte Olan Ülkelerin Önemli Bir Gelir Kaynağı: İşçi Dövizleri.....	6
Tablo 2.3: Farklı Meslek Gruplarında Göçü Belirleyen Faktörler.....	9
Tablo 3.1: 1995-2001 Arası AB'ye Yabancı İşçi ve Sığınma.....	26
Tablo 3.2: AB-15 içinde NMS vatandaşlarının Ülkelere Göre Dağılımı, 2000-2006.....	31
Tablo 3.3: AB-15'ye Akan Göçün Bölge Orijinlerine Göre Dağılımı.....	34
Tablo 4.1: Vardıkları Ülkelere Göre Türkiye Kaynaklı Sığınmacı Hareketi.....	41
Tablo 4.2: Vardıkları Ülkelere Göre Türkiye'den Yurtdışına Göç(1961–2005).....	41
Tablo 4.3: Yurt Dışında Yaşayan Türklerin Ülkelere Göre Dağılımı.....	44
Tablo 4.4: 2002 yılında En Yüksek Döviz Transferi Sağlayan 30 Ülke...	46
Tablo 4.5: Döviz Havaleleri, GSMH,İhracat, Ticaret Açığı ve Döviz Transferlerinin İhracat ve GSMH içindeki payı.....	47
Tablo 4.6: İş ve İşçi Bulma Kurumu Aracılığı ile Avrupa'ya Gönderilen Nitelikli İşgücü Oranı.....	48
Tablo 4.7: Nüfusun (AB-25) Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1950-2050).....	51
Tablo 4.8: Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2000-2050).....	54
Tablo 4.9: AB-15'e Olan Göç Potansiyeli ve Diğer Çalışmalarla Karşılaştırma Göç Potansiyeli.....	57
Tablo 4.10: Yaşa Bağlı Göç Potansiyeli.....	59
Tablo 4.11: Cinsiyete Bağlı Göç Potansiyeli.....	60
Tablo 4.12: Eğitime Bağlı Göç Potansiyeli.....	61
Tablo 4.13: İşsizliğe Bağlı Göç.....	62

Tablo 4.14:	Köy-Kent Ayrımına Göre Göç.....	63
Tablo 4.15:	Senaryolara Bağlı Türkiye’den AB’ine Olası Göç Sayısı.....	64
Tablo 4.16:	Farklı Referans Ükelere Türkiye’nin Göre Göç Sayısı.....	64
Tablo 4.17:	Yalnız Türkiye Temelinde Göç Sayısı.....	65

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 3.1: 1992-2001 Arası Seçilmiş Bazı Avrupa Ülkelerine Yabancı Nüfus Akımı.....	26
Şekil 3.2: NMS net Göç ve Kişi Başına Milli Gelir (2004).....	33
Şekil 3.3: NMS net Göç ve İşsizlik (2004).....	33
Şekil 3.4: Doğu Genişlemesinin Bazı Makroekonomik Değişkenler Olası Üzerindeki Etkileri.....	35
Şekil 4.1: Çalışabilir Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı.....	52

1.GİRİŞ

Son on yıl boyunca dünya ekonomisinin globalleşmesi etkilerini daha çok sermaye (finansal ve doğrudan direkt yabancı yatırım olarak) ve uluslararası ticaret üzerinde gösterdi. Buna rağmen ekonomiler için vazgeçilmez önem taşıyan emeğin uluslararası hareketliliği aynı oranda gerçekleşmedi. Bu hem emeğin doğasından (sermayede ve ticarete olduğu gibi sadece fiziksel bir yer değiştirme söz konusu değil) hem de emeğin uluslararası dolaşımına getirilen kısıtlamalardan kaynaklanmaktadır.

Son dönemlerde uluslararası düzlemde ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının artması, zengin ve fakir ülkelerin demografik yapılarındaki farklılıklar (fakir ülkeler daha genç nüfuslu ve doğurganlıkları daha fazla), nitelikli emeğin (insan sermayesi olarak ifade edilir) üretim faktörleri içinde artan önemi ve ulaşım maliyetlerinin azalması uluslararası göçü dünya genelinde önemli bir konu olarak gündeme getirmektedir.

Ekonomilerin emek taleplerinin ve özellikle nitelikli emek talebinin, bir takım bölgesel ticari ve ekonomik birliklerin (AB, APEC, NAFTA gibi) gelişimi ile birlikte emeğin uluslararası mobilitesi önündeki engelleri nispeten hafiflettiğini görüyoruz. Bu birliklerden bazıları –AB gibi- bazı özel prosedürler dışında nispeten yüksek derecede emek mobilitesine imkan verirken, bazıları daha düzenleyici sınırlamalar ve daha katı prosedürlerle bunu sağlamaya çalışmaktadırlar. APEC içinde hala emek mobilitesinin daha fazla nasıl sağlanacağına dair tartışmalar devam etmektedir. Bu birlikler içinde özellikle nitelikli emeğin mobilitesini sağlayıcı kurallar artmaktadır. Örneğin NAFTA içinde belirli alanlarda uzman olanlardan vize alınmamaktadır. Benzer olarak APEC içinde ticari amaçlı emek mobilitesine benzer vize kolaylıkları sağlanmaktadır.

Türkiye'nin 2004 yılında Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte emeğin birlik içindeki mobilitesi (ya da genel olarak insanların serbest dolaşımı) daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni Türkiye'nin diğer aday ülkelere oranla (veya yeni üye olan ülkelerden) daha büyük bir nüfusa sahip olmasıdır.

Bu çalışma Türkiye'nin ilerleyen dönemlerde daha fazla tartışılacağını beklediğimiz bu konunun iktisadi nedenlerini ve sonuçlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Üç ana bölümden oluşan bu çalışmada İkinci Bölümde, emeğin uluslararası göç durumunu ve bunun teorik temellerini tartıştık. İktisat teorisinin bu konuda söyledikleri üzerine yoğunlaştık. Bu bize diğer bölümleri de anlama kolaylığı sağladı.

Üçüncü Bölümde AB'nin uluslararası göç olgusu ile ilgili tarihsel ve güncel durumunu analiz etmeye çalıştık. AB'nin göç konusunda geçirdiği aşamaları 2004 yılındaki 10 yeni üyenin birliğe kabul edilmesi ve sonrasına kadar tartıştık. Genişlemelerin AB üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaştık. Özellikle daha da yaşanan ve doğurganlığı azalan AB'nin nitelikli emek açığını azaltmak için çaba gösterdiğini fakat artan göçle birlikte yükselen sosyal gerginlikleri de azaltmak için göçü sınırlamayı düşündüğü sonucuna vardık.

Dördüncü bölümde ise Türkiye ve AB arasındaki göç deneyimi ve üyelik durumunda karşılaşılabilecek durumların etkilerine bakıldı. Bunun için de tarihsel bir arkaplan verildikten sonra Türkiye'nin neden önemli göç potansiyeline sahip olduğu tartışıldı. Yine bu bölümde Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda olası göçün makroekonomik etkileri örnek simülasyonlar üzerinden tartışıldı. Sonuç kısmında ise Türkiye-AB emek göçü konusunda genel bir değerlendirilme yapıldı.

2. ULUSLARARASI EMEK MOBİLİTESİ: KAVRAMLAR ve TEORİK ÇERÇEVE

2.1 Giriş

Bu bölümde uluslararası emek göçünün niteliği, boyutu, nedenleri ve sonuçları genel hatlarıyla tanımladıktan sonra uluslararası göç temel modeller etrafında daha teorik olarak açıklanacaktır.

Artan globalleşme – yani artan uluslararası ticaret ve yatırım- uluslararası emek mobilitesinin yönünü ve boyutunu etkilemeye başladı. Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin azalması ile fiziksel mesafeler oldukça azaldı. Bu da insanların dünyanın farklı mekanlarında iş bulma imkanını artırdı. Amerika nüfusunun yaklaşık %10'u, Avrupa nüfusunun %5'i ve Japonya nüfusunun yaklaşık %1'i yabancı ülke doğumlu insanlardan oluşmaktadır. Bu oran Kanada ve Avustralya'da sırasıyla %17 ve %24 civarındadır (OECD, 2001). Tablo2.1 bize artmakta olan göç hakkında ülkelere göre bir takım sayılar vermektedir. Bu ülkelerde kolayca görüleceği gibi göç hızlı bir şekilde artmaktadır. Fakat yine de insanların bu dönemdeki hareketliliği 19.yüzyılın hala daha altındadır.

Dünya genelinde göçün artmasında önemli faktörlerden bazıları şunlardır:

- (i) Zengin ve fakir ülkeler arasındaki ücret ve fırsat eşitsizliğinin artması
- (ii) Bölgesel çatışmalar ve politik istikrarsızlık
- (iii) Zengin ve fakir ülkelerin genç nüfus nispi oranlarındaki farklılık
- (iv) Göç alan ülkelerin mevcut göç stoğu
- (v) Ulaşım maliyetlerinin azalması

Göçler ulusal ülkelerin sınırlayıcı politikalarıyla kontrol altına alındı. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana mal ve sermayenin uluslararası dolaşımının önündeki engeller zamanla ortadan kaldırılırken emeğin dolaşımı tam tersine sınırlandırıldı. Dünya Bankası'nın bir araştırmasına göre (World Bank, 2003), 2000 yılında yaklaşık 175 milyon insan doğduğu ülkenin dışında yaşamaktadır ki bu sayı dünya nüfusunun

yaklaşık %3'ü dür. Buna karşılık toplam mal ihracı dünya milli gelirinin üçte biri ve uluslararası finansal akımlar bu oranın çok daha üstünde seyretmektedir.

Emek göçünün yönü genellikle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğrudur. Birçok araştırmacıya göre bu durumdan her iki ülke grubu da yararlanmaktadır. Gelişmiş ülkeler nitelikli işçi göçü ile emek kıtlığını karşılarken göç eden işçiler göç ettikleri ülkelerde daha yüksek ücretler alarak ve kazançlarını ülkelerine göndererek sermaye transferi yapmaktadırlar. 2001 yılında işçi transferleri 70 milyar dolara varmıştır. Bu miktar gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımlar ve net borçlardan daha fazladır. Yabancı ülkelere gelen döviz gelirleri gelişmekte ülkelerin yabancı direkt yatırımlarından sonra en önemli ikinci büyük dış gelir kaynağını oluşturmaktadır (Tablo2.2).

Geri dönen işçiler aynı zamanda bu ülkelerde edindikleri yeteneklerini ve bilgilerini (insan sermayesi) kendi ülkelerinin üretim imkanlarına sunmaktadırlar. Diğer yandan göç olgusunun hem göçü alan ve hem de göç veren ülkeye maliyetleri vardır. Zengin ülkelerde göçle birlikte emek piyasaları ve sosyal hizmetler daha da zorlanmaktadır. Fakir ülkeler ise kamu kaynakları ile eğitilen işçilerin göç etmesi ile birlikte yetenekli işçilerden mahrum kalmaktadır. Yani zaten yeterince kıt insan sermayesi gelişmiş ülkelere akmaktadır.

Aşağıdaki tablolarda verilen istatistikler uluslararası göç konusunda bize genel bilgiler sunmaktadır ancak bilgilerin güvenilirliği konusunda şüpheler mevcuttur. Bu durum uluslararası göçe ait data toplamanın güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Bunun en önemli sebebi her ülkenin göç tanımlamalarının (sınıflandırmaların) farklı olmasıdır. Örneğin, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve Amerika'da göçmenler doğdukları yerlere göre (yabancı-doğumlu) sınıflandırılırken, OECD ülkelerinde milliyetleri (nationality) üzerinden yabancı tanımlı yapılmaktadır. BM bu problemi önlemek ve ortak bir göçmen tanımlı için çaba gösterdiyse de uygulamada güçlüklerle karşılaşmıştır.

Tablo 2.1: OECD Ülkelerinde Artan Göçün Durumu ('000)

	1990-94	1995-99	2000
Göç			
Avustralya			
Kalıcı	99	87	92
Geçici	104	154	224
Kanada			
Kalıcı	236	204	227
Geçici	64	69	86
Avrupa Ekonomik Alanı	1.614	1.352	1.426
Japonya	244	251	346
ABD			
Kalıcı	1.209	747	850
Geçici	1,357	1,893	2,741
<u>Yerleşik Başına Göç Edenlerin Oranı</u>			
Avustralya	4.3	5.1	5.4
Kanada		5.4	5.1
Avrupa Ekonomik Alanı	3.1	1.7	2.5
Japonya	-0.03	-0.04	0.3
ABD	3.3	3.3	3.1
<u>Sığınmacılar</u>			
Avustralya	9	9	12
Kanada	30	26	36
Merkez ve Doğu Avrupa	3	13	26
Avrupa Ekonomik Alanı	516	326	427
ABD	136	105	57
<u>Vatandaşlık Kazananlar</u>			
Avustralya	107	102	80
Kanada	130	160	205
Merkez ve Doğu Avrupa	460	690	720
Avrupa Ekonomik Alanı	12	16	18
ABD	315	680	900
	1990 (yüzde)	2000 (yüzde)	2000('000)
<u>Yabancı Nüfus Miktarı</u>			
Avrupa Ekonomik Alanı	4.6	5.4	20,381
Japonya	0.9	1.3	1,686
<u>Yabancı ülke doğumlu Nüfus</u>			
Avustralya	22.8	23.6	4,517
Kanada	16.1	17.4	4,971
ABD	7.9	10.4	28,400

OECD, **Trend in International Migration** (Paris, 2001), 24.

Diğer bir zorluk göçmen datasının kaynağı ile ilişkilidir. Bazı ülkeler nüfus kütüklerini kullanırken (Kuzey Avrupa ülkeleri), bazıları çalışma izinleri ve yabancı yerleşikler üzerinden kayıt tutmaktadır. Bazı datalar da nüfus sayımlarından, anketlerden toplanmaktadır. Bazı durumlarda da sınır geçişlerindeki kayıtlar, uluslararası şirketlerin kayıtlarından toplanmaktadır (OECD, 2005). Bir diğer zorluk daha önce illegal göçmenlerin statülerinden kaynaklanan (oturma hakkı kazanma gibi) problemler ve daha kısa dönemli göçlere dair bilgilerin elde edilmesinden kaynaklanan problemler söz konusudur.

Tablo 2.2: Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelen Döviz Transferleri (2001)

	Gelişmekte olan Tüm Ülkeler	Düşük- Gelirliler	Alt Orta- Gelirliler	Yüksek Orta- Gelirliler
Toplam İşçi Dövizleri	72,3	19,2	35,9	173,0
Milli Gelirin Yüzdesi	1,3	1,9	1,4	0,8
İthalatın Yüzdesi	3,9	6,2	5,1	2,7
Yerli Yatırımın Yüzdesi	5,7	9,6	5,0	4,9
FDI Girişlerin Yüzdesi	42,4	213,5	43,7	21,7
Resmi Dış Yardımların Yüzdesi	260,1	120,6	361,7	867,9

World Bank Global Development Finance 2003: Striving for Stability in Development Finance (Washington, 2003), 157.

Uluslararası ticaret temelde ülkeler arasındaki maliyet, fiyat, kaynaklar ve tercih farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu farklar artıkcı ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ile elde edilecek kazançlar da o kadar fazla olacaktır. Benzer olarak gelişmekte olan ülkelerdeki emek fazlalığı ve gelişmiş ülkelerdeki emek kıtlığı arasındaki fark artıkcı malların dolaşımının serbestleşmesi gibi emeğin dolaşımının serbestleşmesinden doğacak kazançlar da artacaktır. Ve azalan ulaşım ve iletişim maliyetleri bu süreci daha da hızlandıracak gibi gözükmektedir.

Diğer yandan özellikle 1990'lı yıllarda başlayan gelişmelerden biri insanların geçici olarak bir ülkeden diğerine göç etmesidir. Özellikle öğrenciler, turistler iş ve ticaret amaçlı ziyaretler ve belirli sözleşmelerle yurtdışında çalışma izinleri verilen kişiler bu gruptandır. Gelişmiş ülkeler bu tip geçici göçleri 1990'lı yıllardan itibaren oldukça yoğun bir şekilde almaktadır. Örneğin Amerika'da geçici göçmenlerin sayısı 1990-2000 arası iki katına çıktı. Bu sayı sürekli göçmen statüsünde bulunanların sayısından üç katı fazladır.

Geçici göçmenlik tek yönlü bir hareket değildir. Bu yön gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında da gerçekleşmektedir. Örneğin Uzak Doğu ülkelerinden Körfez ülkelerine doğru geçici bir göçten bahsetmek mümkündür. Hem nitelikli hem de nitiksiz geçici işçiler göçü alan ülkelerin genelde hizmet sektörlerinde -inşaat, ev hizmetleri, sağlık ve eğitim- yoğunlaşmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise daha çok enformasyon ve iletişim ve eğitim gibi nitelikli emeği ülkelere kabul etmektedirler.

Emek mobilitesinin önündeki engeller bölgesel ticari ve ekonomik birliklerin (AB, APEC ve NAFTA gibi) zamanla gelişimi ile birlikte ortadan kalktı. Bu ekonomik birlikler içinde emeğin bazı şartlar -sağlık ve güvenlik gibi- dışında kolayca

dolaşmasına imkan verdiler. Bu birliklerden bazıları –AB gibi- bazı özel bir takım prosedürler dışında nispeten yüksek derecede emek mobilitesine imkan verirken, bazıları daha düzenleyici bir takım sınırlamalar ve daha katı prosedürlerle bunu sağlamaya çalışmaktadırlar. APEC içinde hala daha fazla emek mobilitesinin nasıl sağlanacağına dair tartışmalar devam etmektedir. Bu birlikler içinde özellikle nitelikli emeğin mobilitesini sağlayıcı kurallar artmaktadır. Örneğin NAFTA içinde belirli alanlarda uzman ve üniversite mezunu olan Meksikalılardan vize alınmamaktadır. Benzer olarak APEC içinde de ticari amaçlı emek mobilitelerine yine benzer vize kolaylıkları sağlanmaktadır (Harris ve Schmitt, 2001).

Bu tür ticari ve ekonomik birliklerin içinde emek mobilitesinin artmasında bu ekonomik yapılar içinde emek mobilitesinin önündeki yasal engellerin kalkmasının yanında coğrafik yakınlık, kültürel ve tarihi yakınlık ve benzer gelişmişlik düzeylerine sahip olmalarının etkisi de önemli bir faktördür.

2.2 Göçün Getirileri ve Maliyetleri

Uluslararası emek mobilitesinin hem göç veren hem de göçü alan ülke açısından getirileri ve maliyetleri vardır. Gönderen ülke açısından başlıca getiriler ve maliyetleri şöyle sıralamak önemlidir:

Getiriler:

- (i) Özellikle emek piyasalarının doymuş olduğu durumlarda, işçilerin ayrılması işsizlik üzerindeki baskıları azaltacaktır ve ücretlerin artması yönünde bir baskı oluşacaktır.
- (ii) Yurtdışına çalışmaya başladıklarında ülkelerine gelir transferinde bulunacaklardır. Yurda gönderilen birikimler iktisadi kalkınma için kayda değer bir finansman kaynağı oluşturabilir.
- (iii) İşçilerin geri dönmesi durumunda ise edindikleri yetenek ve bilginin kendi ülkelerinin insan sermayesine katkısını artıracaktır.

Maliyetler:

- (i) Emek piyasalarında emek kıtlığı olduğu dönemlerde işçilerin ayrılması işçilerin ayrılması ücretler üzerinde yükselme yönündeki baskıyı daha da artıracaktır.

- (ii) İnsan sermayesinin bu geçici kaybı ülkedeki refahın daha azalmasına neden olabilir. Ama bu daha çok ayrılan emeğin niteliğine bağlıdır. Bir doktor veya mühendisin ayrılmasının olumsuz etkisi düşük nitelikli bir işçi ayrılmasından daha fazla olacaktır.
- (iii) Nitelikli işçilerin yeniden üretilmesi ise kamu hizmetlerinin daha fazla artmasına neden olacaktır .
- (iv) Emek piyasalarının doymuş olduğu dönemlerde işçilerin tekrara ülkelerine dönmesi ise işsizlik üzerinde yukarıya doğru bir baskı oluştururken, ücretlerin düşmesi yönünde bir etkiye sahip olacaktır.

Göçü alan ülke açısından başlıca getiriler ve maliyetleri şöyle sıralanabilir:

Getiriler:

- (i) Yabancı işçilerin geçici kabulü ile bazı coğrafik bölgelerde veya sektörlerde emek piyasalarındaki kıtlık problemi hafifletir.
- (ii) Yeni işçilerin katılımı ile birlikte emek piyasasında rekabet artar. Bu daha düşük fiyatta daha iyi hizmet imkanı yaratır.
- (iii) Geçici işçi kabulü sürekli işçi yerine ikame edildiğinden kamu hizmetlerinde bir artış söz konusu olmayabilir.

Maliyetler:

- (i) İşçilerin geçici kabulü ekonominin yapısal uyumunu geciktirebilir. Kendi emek piyasalarının problemlerinin çözümünü geciktirebilir.
- (ii) Emek piyasaların doymuş olması durumunda yeni işçiler işsizliği artırabileceği gibi ücretleri de düşmesi yönünde baskı kurabilir.
- (iii) İşçilerin ülkelerine dönmesi onların yerine yeni işçilerin ikamesini daha maliyetli yapabileceği gibi ciddi anlamda insan sermayesi kaybı anlamına da gelebilir.

Diğer yandan göç veren ülke bu göçten aldığı faydayı maksimize etmek için bu insanların geri dönmesi durumunda orada buldukları altyapıyı ve kendilerini geliştirme fırsatlarını kendi ülkesinde de zamanla oluşturmalıdır. Bununla birlikte geri dönüşü hızlandırıcı politikalar izlemelidir. Emek piyasaların doyumluk gösterdiği sektörlerde diğer ülkelerle işbirliği yapabileceği gibi emeğin kıt olduğu sektörlerde ise göçü önleyici tedbirler almalıdır.

Göç alan ülke ise göçten elde edeceği faydayı maksimize edebilmek için gelen işçilerin geri dönüşünü zorlaştıran tedbirler alabilir. Örneğin vize statülerini kalıcı

yaparak sürekli ülkelerinde kalmalarını teşvik edebilir. Özellikle nitelikli emeğin çalışabileceği bazı sektörlerde dış göçü teşvik edici politikalar izleyebilir.

Son dönemlerde oldukça tartışılan Beyin Göçü (Brain Drain) ya da bizim nitelikli emek göçü dediğimiz konu da önem kazanmaktadır. OECD (2002)' nin raporuna göre yaklaşık 145 milyon eğitilmiş işçi bulunmaktadır. Bunun yaklaşık %5'i yabancı vatandalardan oluşmaktadır. Bunun çoğu (yaklaşık %70) Avrupa ve OECD vatandaşlarından oluşmaktadır. Sadece üçte biri (%30'ı) gelişmekte olan ülkelere gelmektedir.

Diğer yandan daha önce belirttiğimiz gibi globalleşen dünyada nitelikli emeğin önemi daha fazla arttı. Buna kısaca beyin göçü de denmektedir. Küreselleşmenin artması bu süreci oldukça hızlandırmıştır. Fikirler, bilgiler ve teknolojilerin ülkeler arası hareketi gittikçe artmaktadır. Özellikle teknolojik değişim, bilgi teknolojilerindeki yenilikler, üretim süreçlerinin globalleşmesi, piyasaların (mal ve hizmet) ticaret yoluyla entegrasyonu, doğrudan yabancı yatırım (FDI), R&D(Araştırma ve Geliştirme) faaliyetlerinin uluslararasılaşması gibi faktörler nitelikli emeğin mobilitesini de arttıran faktörlerdir. (OECD, 2002)

Nitelikli emeğin göç etme gerekçeleri aşağıdaki tablo (Tablo 2.3) daha net olarak göstermektedir. İlginç bir şekilde insanların niteliği arttıkça göç etme eğilimlerinin de arttığını göstermektedir.

Tablo 2.3: Farklı Meslek Gruplarında Göçü Belirleyen Faktörler

Meslekler	Temel Faktörler
Yöneticiler	Şirket Birleşmeler veya Devralmalar FDI
Mühendisler ve Teknisyenler	Göç Alan Ülkedeki Ekonomik Fırsatlar Göç Politikaları R&D aktiviteleri
Akademisyenler ve Bilim Adamları	Networklar, Üniversiteler arası İşbirlikleri, R&D
Girişimciler	Ekonomik Fırsatlar, Vergi Politikaları, Sermaye Piyasaları
Yüksek Öğretimdeki Öğrenciler	İş Arama, R&D fırsatları, Finansal Destek, Post-doktora imkanları

Gera, Laryea, Songsakul, "International Mobility of Skilled Labour: Analytical and Empirical Issues, and Research Priorities" (Social Sciences and Humanities Research Council, Working Paper D-01,2004), 23.

2.3 Göçü Açıklamaya Çalışan Teorik Modeller

Yukarıdaki bölümlerde genel olarak göçün durumu ve nedenleri, getirileri ve maliyetleri üzerinde duruldu. Bu bölümde uluslararası göçün iktisat teorisi ile daha teknik analizi yapılacaktır.

Modern ekonomilerde ülkeler genelde emek (insan) hareketlerine bir takım sınırlamalar getirmektedir. Bu yüzden emek mobilitesi sermaye mobilitesine kıyasla daha azdır. Fakat emek mobilitesini analiz etmek birçok açıdan sermayeye göre daha basittir. Göç çokfazla yaygın ve çok yönlü bir olgu olduğu için tanımlanması ve ölçülmesi çok zordur ve bu nedenle göçü açıklayan genel bir teori yoktur. Göçü değişik yönlerden açıklamaya çalışan farklı teoriler bulunmaktadır. Bu teoriler bireylerin, hanelerin davranışı gibi değişkenlerin yanı sıra ekonomik, sosyal, politik etkileri de ele almaktadır.

- (i) Neoklasik Model Kuramları
- (ii) Neoklasik Modelden Sapmalar

2.3.1 Neoklasik Model Kuramları

Neoklasik model kuramlarını makro ve mikro kuramlar olmak üzere iki bölüme ayırabiliriz;

(i) Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı:

Makro düzeyde göç, sermaye ve emeğin eşitsiz coğrafi dağılımından kaynaklanır. Emek fazlasına sahip olan ülkeler düşük bir ücret piyasasına sahiptir. Buna karşılık sermayeye oranla daha sınırlı bir emek piyasasına sahip olan ülkede ücret düzeyi yüksektir. Ücret farklılığından dolayı düşük ücretli ülkeden yüksek olana doğru emek göçü meydana gelmektedir. Bu durum ücretler eşitlenene denge oluşana kadar devam edecektir.

(ii) Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı

Sjaastad, Barlas ve Todaro'nun geliştirdikleri bu modele göre bireyler; rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak maliyet/kar hesabı yapmak suretiyle daha yüksek bir kazanç elde edecekleri hesabının sonucunda göç etme kararı vermektedirler (Abadan Unat, 2006) Bireyler ücretlerin daha yüksek olduğu yerlere göç ederken yolculuk,

taşınma masrafı, yeni bir dil öğrenme ve katlanılacak psikolojik sıkıntıları da hesaba katarak hareket edecektir.

2.3.2 Neoklasik Modelden Sapmalar

Aşağıda neoklasik kuramların dışındaki üç temel teori üzerinde durulmuştur.

(i) Yeni Ekonomi Kuramları

Bu teori 1990'larda Stark tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre göç bireyin stratejisi değil aile stratejisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Neoklasik kuramda olduğu gibi iki ülke arasındaki ücret farklarından değil, güvensizlik, görelî yoksulluk, risk azaltma ve gelir kaynaklarının farklılaştırılması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Gelişmiş ekonomilerde hane gelirleriyle ilgili riskler kurumsallaşmış yapılarla çözülmektedir (çiftçinin fiyat dalgalanmalarına karşı korunması, işsizlik sigortaları vb.). Az gelişmiş ülkelerde ise hanehalkı risklerini düşürmek için en uygun iş olanağını yakalamaya çalışır. Kimi şehir dışında kimi ülke dışında iş bulur. Yerel ülke ekonomisi bozulduğunda hane halkı gelir dengesini yurtdışında çalışan aile bireyinin gelir transferleriyle sağlamaktadır.

Teori, neden en yoksul topluluk üyelerinin, daha fazla mali gücü olanlara oranla daha az göç etme meyilli olduğunu gelirlerini kaybetme riskinden çekinmeleriyle açıklamaktadır.

(ii) İkili İşgücü Piyasası Kuramı

1970'lerde geliştirilen, Michael J. ve Piore tarafından savunulan bu modele göre uluslararası göç hareketleri modern sanayi toplumlarının işgücü taleplerinden doğmaktadır. Piore'e göre endüstrileşmiş toplumlar dört temel özellikten dolayı sürekli ucuz ve esnek işgücüne ihtiyaç duymaktadır (Abadan Unat, 2006)

Bu özelliklerinden birincisi modern ekonomilerin işgücü piyasalarındaki yapısal enflasyondur. Ücretler sadece arz ve talebi değil, aynı zamanda ücretin karşılığında yapılacak işe bağlı olan itibarı da yansıtmaktadır. Örneğin vasıfsız eleman ihtiyacı ve kıtlığı olduğunda işveren daha fazla ücret saptayamaz. Çünkü bu durumda her kademe zam isteyecektir. Bu durumda tek çözüm dışardamın işçi alımı olmaktadır.

İkinci özellik çalışma güdüsüdür. Modern ekonomiler özellikle son zamanlarda nitelik olarak gelişen Avrupa işçileri para kazanmanın yanında statü ve itibar sahibi

olmak için de çalışmaktadır. Bu durumda alt kademelere para biriktirme gayesinde olan göçmen işçiler alınmaktadır. Uluslararası göç sürecinin üçüncü özelliği işçi arzının ve göç akımının tükenmezliği'dir.

(iii) Göç Ağları Teorisi

1990'larda önem kazanmaya başlayan teori göçün nedenleri ile değil, göçün sürekliliği ve kendini yeniden üretmesiyle ilgilenmektedir. Massey göçmen ağları kavramını göçmenlerin geride kalan aileleri, arkadaşları, hemşerileri ile kurduğu karmaşık ilişkileri tanımlamak için kullanmaktadır. Bu bağlar bilgi alışverişi, mali yardım, işbulma ve diğer konulardaki yardımları içermektedir (Toksöz,2006).

Göç, göç hareketini özendiren göçmen ilişki ağlarıyla göç etme isteğini sürekli olarak yaygınlaştırmaktadır. Göçün yol açtığı masraflar ve rizikolar azalttığından ücret farklılığı önemini yitirmektedir. Göçmen ilişkiler ağları kurumsallaştıkları ölçüde sosyoekonomik açıdan daha az seçici olmakta, gönderen ülke topluluğunu daha fazla temsil etmektedir.

3. AVRUPA BİRLİĞİ ve ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ

3.1 Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın çöken ekonomisinin ve dolayısıyla toplumsal ve siyasal yapısının yeniden kurulmasının bir adımı olarak, bugünkü AB'nin kökeni olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu 1951 yılında Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan altı üye ile kuruldu. Yine savaş sonrası dönemde, özellikle çöken ekonomilerini canlandırmak için gereksinim duyulan işgücünü sağlamak için birçok Avrupa ülkesi yoğun bir göçmen işçi alma sürecine girdi. Bugün 27 üyeden oluşan AB'nin 1951'den 2007'ye uzanan tarihinde ortaya çıkan şey ekonomik büyümenin en önemli girdilerinden biri olan, özellikle Avrupa ülkelerinin önceki kolonilerinden ve Avrupa'nın çevre ülkelerinden gelen milyonlarca göçmen işçidir. Geçtiğimiz 50 yıl içerisinde yaklaşık 60-70 milyon göçmen işçi ve onların yakınlarının Avrupa'ya geldiği tahmin edilmektedir.

Avrupa Birliği şimdilerde göç konusunda Kuzey Amerika ile karşılaştırılabilir bir düzeye geldi. 2001 yılında Avrupa'nın 1000 kişi başına aldığı net göç 3 iken bu rakam Amerika'da 3.1'dir. Bu sayılar Avrupa'nın göç için önemli bir varış noktası olduğunu göstermektedir. Bunun da Avrupa'nın özellikle önümüzdeki on yıllarda ihtiyacını duyacağı emeği karşılamasına imkan verecek gibi görünmektedir.

AB'de son yıllardaki uluslararası göç durumunun ne olduğunu anlamak için şu rakamlara bakmakta fayda var: 2005 yılında Avrupa kıtasındaki nüfus artışlarının yüzde 85'i göç yoluyla gerçekleşmiştir; bu yıl içinde Avrupa nüfusunun göçten kazandığı insan sayısı net 1,8 milyon olmuştur. Bu net kazanım İspanya'da 652 000, İtalya'da 338 000, İngiltere'de 196 000, Fransa'da 103 000 ve Almanya'da 99 000'dir. 2005 yılı rakamlarıyla en fazla göçmenin yaşadığı AB ülkesi ise Almanya'dır: 10,1 milyon. Almanya'yı 6,4 milyonla Fransa, 5,8 milyonla İngiltere ve

4,8 milyonla İspanya izlemektedir. Göçmen nüfusunun bulundukları ülke nüfusuna oranı baz alındığında en yoğun göçmen nüfusa sahip ülkeler Lüksemburg (yüzde 37), İsviçre (yüzde 23), Avusturya (yüzde 15), İrlanda (yüzde 14), İsveç (yüzde 12) ve Almanya'dır (yüzde 12). (İçduygu, 2006)

AB ülkeleri uluslararası göçü bu kadar yoğun yaşasalar bile göç konusuna nasıl yaklaşımları gerektiği konusunda oldukça sorun yaşamaktadırlar. Özellikle emek göçü, politik göçmenler (sığınmacılar) veya geçici göçler siyasi anlamda da sıcak ve çatışmalı konulardır. Liberal partilerin bile göç konusuna sınırlamalar koymak istemelerinden de bu anlaşılmaktadır. Yani iktisadi açıdan emeğin konumu ile siyasi ve sosyal açıdan konumu göçün doğrultusunu ve boyutunu etkilemektedir.

Yani Yeni Dünya'nın göç ülkeleri diye bilinen Amerika, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda ülkelerinin tersine Avrupa'nın göç olgusu ile ilişkileri daha sancılı olagelmıştır. Avrupa'nın bir çok ülkesi göç kabul etmekte artık isteksizdir. Göç edenleri (özellikle OECD ülkeleri dışından gelenler) entegre etmekte güçlük çekmektedir. Geçen on yıllarda Avrupa büyük oranda düşük nitelikli (1950 ve 1960'lar) göç almıştır ki bu göçler savaş sonrası Avrupa'nın yeniden inşasında önemli bir rol oynamıştır. Fakat bunun yanında sosyal ve etnik gerginlikler de zamanla artmıştır. Diğer yandan bu gün bu ülkeler daha çok emek açığı verdikleri bilgi teknolojileri (IT), mühendislik, sağlık, eğitim gibi alanlarda yüksek nitelikli emek göçünü tercih etmektedirler. Ve bu yönde politikalar geliştirmeyi öncelikli hedefleri haline getirmiş durumdadırlar.

3.2 İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'ya Göç

Son 50 yıllık dönemde, bütün AB üyesi ülkeler için genelleyebileceğimiz bir göç deneyiminden daha çok, AB üye ülkelerinin her birinin tek tek kendilerine özgü deneyimleri olduğu açığa çıkmaktadır. Her ülkenin ilgili göç tarihi ve göç politikaları farklı bir konumu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, AB içinde genel, ayrıntılı ve kapsayıcı bir göç ve sığınma politika paketi oluşumundan söz etmek olası değildir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar geçen sürede Avrupa'da göçün tarihsel gelişimi Stalker tarafından dört ana dönem içinde ele alınmaktadır (Toksöz,2006)

- (i) 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında kitlesel göçmen akımları: Savaşın sonu daha çok Almanya, Polonya, eski Çekoslovakya arasındaki sınırların değişmesine paralel olarak meydana gelen yeniden yerleşimlerin sonucunda 15 milyon kişilik bir nüfus hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareketler 1950'lerin sonlarında yavaşlayarak 1963 Berlin Duvarı'nın kurulmasına kadar az da olsa devam etmiştir.
- (ii) 1950 başlarından 1973'e- sözleşmeli işçi alımı: 1950'li yıllarda başlayan emek açığı Avrupa ülkelerini yeni emek edinme yollarına itti. Almanya, özellikle İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya gibi ülkelere göç kabul etmeye başladı. Benzer olarak İtalyanlar İsviçre'ye, Portekiz ve İspanyollar Fransa'ya çalışmak için göç etmeye başladı. Fransa aynı zamanda Afrika'dan göç kabul etmeye başladı. Bu arada Karayip adalarından, Hindistan ve Pakistan'dan İngiltere'ye göçler başladı. Hollanda, Endonezya, Latin Amerika, Türkiye ve Fas'tan göçler aldı. Bu göçler II. Dünya sonrası Avrupa'nın yeniden inşasına önemli katkıda bulundular. Bu dönemde yaklaşık 20 milyon göçmen işçi 25 Avrupa ülkelerinin teşviki ile kıtaya göç etmiştir(Zimmerman, 1995).
- (iii) 1974-1988 kapıların kapanması: 1970 yılların başından itibaren yeni göç akımları durdu. Bu özellikle 1970'li yılların başlarında oluşan ekonomik daralma ve artan sosyal tansiyonla birlikte gerçekleşti (Petrol krizinin etkisi). Fakat yabancı emeğe olan talebin azalmasına rağmen geri dönüşü teşvik etmek zordu. Tam tersi aile birleşmeleri ile birlikte göç artmaya devam etti. Bu aynı zamanda göçmen ve politik sığınmacılarla birlikte arttı(Zimmerman, 1995).
- (iv) 1980'lerin ortalarından 2001'e sığınmacılar, mülteciler ve kayıt dışı göçmenler: Bu dönem özellikle Doğu Avrupa'da komünizmin yıkılmasına yol açan politik ayaklanmalar dönemidir.Doğu Avrupalılar seyahat özgürlüğünün artmasıyla dünyanın dört bir yanındaki huzursuzluklardan kaçarak Avrupa'da sığınma arayan yüz binlerce insan arasına katılmıştır. Zimmerman (1995)'nın son aşama olarak tanımladığı dönem 1988 sonrası dönemine karşılık gelmektedir. Bu dönem Berlin Duvarı'nın yıkılması ile birlikte başlayan dönemdir. Fakat biz bu dönemi 2004 yılında bazı Doğu Avrupa ülkelerinin de Avrupa Birliğine katılması

ile devam eden süreçle devam ettiğini düşünüyoruz. 1990'lı yıllarda, özellikle komünist rejimlerin çöküşü öncesi ve sonrası Avrupa yoğun bir sığınma hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. 1990'lı yıllarda yaklaşık dört milyonun üzerinde sığınmacı Avrupa'ya gelmiştir. Yine aynı dönemde, her yıl 600.000-800.000 düzensiz göçmenin Avrupa'ya girdiği tahmin edilmektedir. Özellikle kendi tercihi olmayan göç dalgaları ile karşılaşılın AB ülkelerinin göç hareketleri karşısında daha sınırlayıcı politikalara yönelmeleri 1990'ların sonları ve 2000'lerin başlarında daha belirgin hale gelmiştir. Bu dönem içinde uluslararası göçün ve göçmenlerin AB içinde artan bir eğilimle olumsuz bir bağlamda ele alınmaya başlanmasına, bir yandan bu ülke nüfuslarında göçle artan etnik çeşitliliğin belirginleşmesinin, diğer yandan ise özellikle "11 Eylül sonrası" dönemde artan yabancı düşmanlığının yükselmesinin katkıda bulunduğu söylenebilir. Bu çalışmada bu son dönemi özellikle 2004 yılında Doğu Bloku'ndan ayrılan ülkelerin Doğu genişlemesi altında ilerleyen bölümlerde daha detaylı göreceğiz.

Yukarıda tanımladığımız fiili durumun yanında Avrupa Birliği içinde emek mobilitesinin yasal kaynaklarına baktığımızda ise 1957 yılında Roma Antlaşması ile üye ülkelerin birlik içinde serbest dolaşımına imkan verildiğini görüyoruz. AB üyeliği ortak Pazar içinde serbest emek dolaşımını içermektedir. Bu AB'yi ASEAN yada NAFTA gibi diğer bölgesel ticaret alanlarından ayırmaktadır. Emeğin serbest dolaşımı 1957'de imzalanan Roma Anlaşmasında 4 serbestlikten biri olarak tanımlanmıştır.

Fakat istatistikler de gösteriyor ki Avrupa Birliği içi göç çok gelişmedi. OECD (2001) raporuna göre Birlik içinde, Birliğin toplam nüfusunun ancak %0.2 oranında bir çalışma amaçlı göç gerçekleşmiştir. Bu Amerika için %1.5 düzeyindedir. Bunun için de AB emek mobilitesini hızlandırılmasına dönük çalışmalar başlattı. Dahası AB içinde göç konusunda özellikle sınırlandırma, yönlendirme ve entegrasyon konusunda işbirliğinin gerekli olduğu şeklinde bir anlayış ortaya çıktı. Çünkü özellikle göç edenlerin entegrasyonu, ayrımcılık ve uyumlaştırma konusunda ülkelerin izledikleri politikalarda ciddi bir farklılaşma ortaya çıkmaya başladı. Her ülke kendi emek piyasalarına, sosyal ve politk yapılarına uygun bir politika izlemek

istemektedir. Bu durumu iyileştirmek ve daha süreci daha uyumlaştırmak için de bazı politikalar izlemeye başladı:

- (i) 1985 tarihli Schengen Anlaşması, kişilerin serbest dolaşımında son derece önemli bir adımdır. Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg, kendi ülkeleri içinde ikamet veya seyahat eden bütün insanların serbest dolaşımını sağlayan Schengen Anlaşmasını imzalamıştır. İngiltere ve İrlanda dışındaki tüm üye ülkeler Schengen Anlaşması'na zamanla katılmışlardır. Norveç ve İzlanda gibi AB üyesi olmayan bazı ülkeler de bu anlaşmaya dahil olmuşlardır.
- (ii) Uluslararası göç ve sığınma konularının AB'nin kurumsal bütünlüğü içinde ele alınmaya başlanması, Adalet ve içişleri konusunun AB'nin Kurucu Antlaşması'nda yer alması yoluyla 1991 tarihinde imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'yla gerçekleşmiştir. Buradaki amaç, AB'nin kişilerin serbest dolaşımı ilkesine uygun bir güvenlik alanı haline gelmesidir. Sığınma ve mülteci politikası, üye ülkelerin dış sınırlarının açılmasına ilişkin kurallar ve göç politikası, adalet ve içişleri politikası kapsamında değerlendirilmektedir.
- (iii) 1997 tarihinde imzalanan ve 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'nda ise, öncelikle sığınma ve göç alanlarında ilgili koordinasyonun güçlendirilmesi öngörülmüştür. Bu nedenle, vizeler, sığınma, göç ve kişilerin serbest dolaşımı ile ilgili diğer politikalar, Maastricht Antlaşması'nda (1991) kabul edilen politikalar kapsamına alınmıştır. Amsterdam Antlaşması'nda Schengen Anlaşması özgürlük, güvenlik ve adalet alanının oluşturulması amacıyla AB'nin yetki alanına dahil edilmiştir.
- (iv) 1997 yılında Avrupa İstihdam Stratejisi (European Employment Strategy) etnik azınlıkların ve göçmenlerin emek piyasalarına entegrasyonunu kolaylaştırıcı önlemler devreye soktu.
- (v) 1999 tarihinde gerçekleştirilen Tampere Zirvesi'nde sığınma konularında somut hedefler üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Ortak bir Avrupa sığınma sistemi üzerinde çalışılmasına dair varılan konsensüsün yanı sıra adil sığınma işlemleri için ortak standartlar ve sığınma talebinde bulunanların kabul edilmesi için ortak asgari standartlar belirlenmesi ve sığınmacı

statüsünün tanınması ve içeriği ile ilgili kuralların yakınlaştırılması öngörülmüştür.

- (vi) 2000 Lisbon Stratejisi (Lisbon Strategy) göçe daha çok emek açıklarını kapatacak ekonomik, sosyal ve çevresel faktörleri iyileştirici politikalar önerdi.
- (vii) 2000 Nice Avrupa Konseyi özellikle göçmenlerin fakirliğini ve sosyal dışlanmalarını önleyici tedbirleri tartıştı.
- (viii) Avrupa Komisyonu 2000 yılında Avrupa göç politikalarının birbirine yakınlaştırıcı veya uyumlaştırıcı bir alt yapısının oluşturulması gerektiğini karara bağladı. “Açık koordinasyon metodu” da denilen bu method göç politikası üzerinde özellikle yeni göçlerin niteliği ve kriterleri ve emek göçmenlerine karşı izlenecek genel amaçlar ve hedefleri tanımladı. Bu fikirler 2001 yılı Yönergesinde dile getirildi. Fakat 2002 yılı sonunda tartışmalar kilitlendi bir ilerleme sağlanamadı. Avrupa Komisyonu’nun 2005 yılı “Yeşil Belge” sinde (bu belge daha tartışma düzeyindeki önerileri kapsar) bunlar daha çok öneri olarak belirtildi. Buna göre göç politikaları şeffaf ve koordineli bir şekilde ortak politikalar etrafında şekillenmelidir. Fakat kararlar yine de ulusal hükümetlerin inisiyatifinde olacaktır.

Gerçekte bu tartışmaların ve tedbirlerin temel amacı Avrupa Birliği ülkelerinin emek göçü konusunda karşılaştığı problemlerin benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Bu tartışmalarda aynı zamanda ülkelerin birbirlerine tecrübelerini aktarma imkanının faydalı olacağı düşüncesinin etkisi oldukça fazladır.

3.3 Avrupa Birliğinde Uluslararası Göçte Yaşanan Genel Eğilimler

Avrupa Birliği için emek göçünün önümüzdeki dönemlerde iktisadi açıdan daha önemli olacağının üç önemli sebebi gözükmektedir.

- (i) Birincisi, Avrupa hükümetleri özellikle verimlilik ve büyüme konusunda insan sermayesinin önemini daha fazla kabul etmeye başladılar. Özellikle bilgi temelli ekonomilerde insan sermayesi oldukça önem kazandı. Nitelikli işçiler yenilik (inovasyon) ve verimlilik artışı ve dolayısıyla yeni iş imkanlarının da yaratılmasına imkan vermektedir. Bir çalışmaya göre, IT işçileri için Almanya’da uygulanan “Yeşil Kart” projesinin yaklaşık

2.5 yeni işi imkanı yarattığını göstermektedir (Boswell, 2005). Bu gelişmeler bir çok Avrupa ülkesinin emek göçü konusundaki sınırlamalarını gevşetmelerine neden oldu. Özellikle firmalar arası transferler veya hizmet sağlayıcıların hareket imkanlarını artırarak bunu sağlamaya çalıştılar. Fakat özellikle bu tür yüksek nitelikli emeğin Amerika'ya mı yoksa Avrupa'ya mı gittiği şeklinde bir tartışma mevcuttur. Görünün o ki Amerika bu tür işçiler için daha çekici bir yerdir. Avrupalı bilim adamları ve araştırmacılar da bu anlamda Amerika'ya göç etmektedirler.

- (ii) İkinci neden olarak, Avrupa'nın bilinen yapısal işsizlik problemleri (işsizlik oranı yaklaşık olarak 7.5 civarındadır) olmasına rağmen, Avrupalı işçiler iş ve lokasyon seçiminde daha seçiciler ve dahası 10 yıl öncesine göre daha nitelikli işçiler konumuna geldiler. Düşük nitelikli ve yarı düşük nitelikli işlerin oranı zamanla düşmesine rağmen (yeni üretim tekniklerinden ve outsourcing'den (işlerin yurtdışında yapmak) dolayı bazı sektörlerde –özellikle besin (food) endüstrisinde, catering ve ev içi işlerde- emek kıtlığı hala vardır. Aynı zamanda nitelikli kamu hizmetleri gibi (tıp ve eğitim gibi) alanlarda da emek kıtlığı önemli oranda geçerlidir. AB bu tür hizmetlerdeki emek açığını da artan emek göçü ile kapamaya çalışmaktadır.
- (iii) Üçüncü ve son olarak, Avrupa Birliği ülkelerinin nüfusu her geçen zamanla birlikte yaşlanmaktadır. Bu aktif olmayan nüfusun aktif nüfusa oranını artırmaktadır. Bu da refah programlarının – sağlık ve emeklilik gibi- sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu aynı zaman da yaşlanan nüfusun tüketim kalıplarında da değişime neden olmaktadır. Özellikle sağlık ve boş vakit aktivitelerinin artmasına ve dolayısıyla bu sektörlerde artan talebe neden olmaktadır.

Yukarıdaki eğilimlerden görülen, bugün AB içinde uluslararası göç ile ilgili genel konumun iki temel paradoksu içerdiğiidir. Bunlardan ilki, bir yandan AB nüfusunun yaşlanması ve doğurganlığın düşüklüğü ile işgücü pazarının hızla artan bir düzeyde işgücüne ihtiyaç duyması (ki bunun en etkin ve hızlı şekilde ancak göçle sağlanacağı açıktır), diğer yandan ise göçe ve yabancı işgücüne karşı olan duruşun artması. İkinci olarak, bir yandan ekonominin değişen koşulları içinde daha fazla (hatta yalnızca)

nitelikli işgücüne ihtiyaç olduğu savının öne çıkması, diğer yandan da daha çok düzensiz göçle gelen ve niteliksiz işgücü sunan yüz binlerce göçmenin AB ekonomileri tarafından kolayca emilmesidir.

3.4 AB Emek Piyasası

3.4.1 AB İçinde Emek Mobilitesini Azaltan Faktörler

Avrupa emek piyasası mobilitesi yüksek bir piyasa değildir. Bölgesel kompartmanlara ayrılmış bir piyasadır. Ülkeler arasındaki işsizlik düzeyleri çok farklı olmasına rağmen ciddi bir emek göçünden bahsedilemez. Diğer yandan, büyüme ile işsizlik arasında bir korelasyon olsa da bu çok yüksek değildir. Örneğin Avrupa Birliği'nin en zengin üyelerinde –Almanya, Fransa ve Belçika gibi- işsizlik ile yüksek yaşama standartları birlikte bulunmaktadır. Bulundukları bölgede yüksek işsizlik düzeylerine sahip olsalar da insanlar yüksek iş imkanlarının olduğu bölgelere göç etmemektedirler. Avrupa işçilerinin yaklaşık yüzde 0.5'den daha azı bu amaçla göç etmektedirler. ABD ile kıyaslandığında bu oldukça düşüktür.

Avrupa'daki emek hareketsizliğinin önemli sebepleri olarak kültür, dil farklılıkları gösterilmektedir. Dil farklılığını özellikle adaptasyon maliyetlerini ve verimliliği etkilediği gösterilmektedir. Buna en iyi örnek olarak da Belçika gösterilmektedir. Yani Flaman ve Valon bölgeleri arasındaki emek hareketsizliği gösterilmektedir.

Fakat Avrupa'da emek hareketsizliğinin en büyük sebebinin bunlardan daha farklı olduğu belirtilmektedir. Daha çok savaş sonrası izlenen kurumsal gelişmeler ve hükümet politikalarıdır. Üye ülkeler özellikle sosyal güvenlik ve refah sistemlerini üyeler arasındaki işbirliğinden çok ulusal ve lokal dayanışma mantığı üzerine kurduklarından bir bölgeden diğerine göç kendi refah sistemlerinden gelen haklarından feragat etmelerine neden olmaktadır. Bu da göçü sınırlayan önemli bir nedene dönüşmektedir.

Avrupa emek piyasasında hareketsizliğini diğer bir takım uygulamalar da teşvik etmektedir. Uzun dönemli işsizlik sigortaları, erken emeklilik programlarının varlığı ve buna benzer istihdam şemaları insanların yeni işler aramalarını ve dolayısıyla göç etmelerini engellemektedir. Bu tür programları politik olarak tartışmak da oldukça zor ve sosyal anlamda da gerginlik yaratan konulardır. Hollanda'da örneğin, ki bu ülke dünyanın sağlık düzeyi en yüksek ülkelerinden biri olmasına rağmen, bir

milyonun üstünde insan çalışmak için uygun değil raporuna sahiptir. Bu insanlar “çalışma kapasite yokluğu” (WAO-Work Incapacity Act) programında gelir temin etmektedirler. Belçika’da yaklaşık 1 milyona yakın insan işsizlik sigortası almaktadır. Yine Belçika’da erken emeklilik programları ile Avrupa’nın en erken emekli olan insanlarını barındırmaktadır. İnsanlar bu ülkede yaklaşık 50 yaş civarında emekli olmaktadır.

Amerika ve Avrupa arasındaki iş gücüne katılım oranları arasındaki farklılığın en önemli nedeni emeklilikteki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Amerika’da 55-64 arasındaki nüfusun %62’i çalışırken, bu oran AB-15’de sadece %45’dir. Belçika %29 ile en düşük orana sahip ülkedir. Avrupa’da yaşlı nüfusun iş gücüne katılım oranının düşüklüğünün en önemli sebebi istihdam politikasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu da emeklilik sisteminin cömertliğinden kaynaklanmaktadır. Yani düşük emeklilik yaşı, erken emeklilik sistemleri, uzun dönem işsizlik yardımları daha yaşlı nüfusun çalışma motivasyonunu azaltmaktadır. Bu tür politikaları değiştirmek de politik anlamda oldukça zordur. Bu anlamda göç Avrupa ekonomileri için de oldukça önemli hale geldi. Çalışma çağındaki nüfusun artması işe katılım oranını da yükseltecektir.

Avrupa Birliği’inde göçü engelleyen diğer bir neden ise barınma problemidir. Avrupa Birliği ülkeleri ev sahipliğini teşvik eden politikalar –vergi muafiyetleri, faiz indirimleri ve subvansiyonlar gibi- izlemektedirler. Eğer insanlar başka yerlerde iş bulduğunda ve dolayısıyla evlerini başkalarına kira vermek isterlerse bu imkanlardan yararlanamamaktadır. Bu da göçü engelleyen insanları yerlerinde tutan diğer bir nedendir.

Daha önce belirtildiği gibi Avrupa’da emek yeterince mobil değildir. Fakat eğer ücretler esnek ve piyasa koşullarına göre uyarlanabilseydi, emeğin mobil olmaması problem doğurmayacaktı. Emeğin fazla olduğu yerde ücretler düşecek az olduğu bölgelerde ise yükselecektir. Bölgeler arasındaki ücret farklılığı emeğin nispi kıtlığı hakkında bilgi verecekti. Böylece şirketler buna uygun olarak üretim yapacakları bölgeleri seçecekti.

Böyle bir süreç aslında genişleyen Avrupa’da (doğu genişlemesi) gözlemlenmektedir. Batı Avrupa ülkelerinde birim saat emek ücreti yeni katılan Doğu Avrupa ülkelerine yaklaşık 5-10 kadar daha fazladır. Bu yüzden Batı Avrupa firmaları bu ülkelere doğru kaymaktadır. Bu da Batı Avrupa’daki sanayi istihdamını

tehdit etmektedir. Bu gelişmede özellikle yeni gelişen ülkelerin, Çin, Hindistan ve Asya'daki diğer ülkelerle rekabet imkanlarının daralmasının da etkisi oldukça önemlidir.

Ücretlerin esnek olmaması ve işçi alma ve çıkarmada karşılaşılan maliyetler Batı Avrupa'daki istihdam kaybının ve iş imkanlarının Doğu'ya kaymasının asıl nedenlerini oluşturmaktadır. Bu tür katılıkları veya maliyetleri indirmek için başvuru çözümlerinden biri yine göç olmaktadır. Göçmenler Avrupa ekonomisini döndüren önemli tekerleklerden biri konumundadır. Avrupa'daki Avrupa vatandaşı olmayan göçmenlerin Avrupalı yerli işçilere göre mobilitesi çok daha fazladır. Bir araştırmaya göre Avrupa vatandaşı olmayan göçmenlerin yılda ev değiştirme oranı %7 civarındadır. Bu oran Avrupalı yerlilere göre yaklaşık 10 katı fazladır.

Diğer yandan, Avrupa'da bulunan göçmenler bölgesel emek kıtlıklarına daha hızlı cevap verebilmektedir. Doğu Avrupa'dan Batıya göç bunun en açık örneğidir. Örneğin göçmenler Almanya'nın işsizlik oranının yüksek olduğu bölgelerden (Lander) çok daha fazla emek açığının olduğu Batı veya Güney Almanya'ya (Bavyera) gitmektedirler.

Aslında göçü emek piyasalarının esnekliğine veya hareketsizliğine getirilmiş bir vergi gibi düşünmek mümkün. Avrupalı vatandaşların göç ile gelen maliyetlere ve emek piyasalarından kaynaklanan büyüme problemlerini sürdürmek için katlandıkları bir vergi gibi düşünülmektedir.

3.4.2 AB'de Ücret Belirlenimi ve İstihdam

Emek piyasaları bir çok yerde olduğu gibi Avrupa'da da arz ve talep taraflarını rekabetçi bir ortamda belirlenmesi ile ortaya çıkmamaktadır. Aksi durumda emek piyasası dengede olacağı için işsizlik de olmayacaktı. Fakat biliyoruz ki işsizlik Avrupa'da da önemli bir sorundur.

Avrupa ücret belirlenimi daha çok işçiler ve işverenler arasındaki toplu iş pazarlıkları ile gerçekleştirilmektedir. İşçi sendikaları ile işverenler bir araya gelmekte ve ücret bu pazarlıklar sonucunda belirlenmektedir. İşçi sendikaları daha çok ücret ve iş imkanları üzerinden ve işsiz kalacakların hakları üzerinden taleplerini oluştururken işverenler yönetme haklarını yani ne kadar işçi alacaklarına karar verirler. Pazarlık güçleri sonucu belirleyecektir. Anlaşmaları durumunda sonuç her iki tarafı da yasal olarak bağlayıcı olmaktadır. Rekabetçi unsurlar ücretler üzerinde etkili

olmamaktadır. İşsizler örneğin ücretleri aşağıya çekecek bir baskı oluşturmamaktadırlar. Bu sistemin iyi tarafı çalışanların hakları iyi korunmaktadırlar. Fakat kötü tarafı işsizlerin emek piyasalarına girmelerini engellemektedir.

İşçi sendikaları ve işverenler arasındaki pazarlığın sonucu tartışmaların biçimine ve içeriğine- örneğin ücretlerin fiyat endeksi oranında artırılması gibi- bağlıdır. Bunda göçlerin etkileri oldukça azdır. Bu pazarlıklarda genelde yüksek ücretlerin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu da bir çok araştırmacıya göre bir çok işyerinin kapanması ile sonuçlanmaktadır. Fakat bu işyerlerin kapanma gerekçesi olarak daha çok göçmenler gösterilmektedir. Kamuoyu bu yönde yönlendirilmektedir.

Diğer yandan globalleşme de Avrupa'dak istihdam düzeyini ve niteliğini etkiledi. GATT round'larından gelen ticarein önündeki engellerin kaldırılması, dünyanın bir çok yerinde oluşturulan ticaret bölgeleri (NAFTA, Mercosur, AB gibi) ve daha önce izole olmuş doğu bloku ülkelerinin dünya ekonomisi ile entegrasyonları telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmeler global market marketler yarattı. Globalleşme kendisi ile birlikte bir takım fırsatlar ve maliyetler getirmektedir. Özellikle korunan piyasaların yabancı rekabetine açılması bir takım yapısal dönüşümlere neden olmaktadır. Karşılaştırmalı avantajı olmayan sektörler daralır veya ortadan kalkarken, karşılaştırmalı avantaja sahip firmalar ise genişleyen piyasalarla birlikte büyüme imkanı yakalamaktadır. Bu tür süreçler kazananlar ve kaybedenler üretmektedir.

Globalleşme bu süreçte emek piyasalarını da önemli oranda etkilemeye devam etmektedir. Emek piyasaları dış şoklara karşı daha kırılgan yapı kazanmaktadır. Bu da ekonomilerin uluslararasılaşması sonucunda kendini refah ve sosyal programların kapsamının genişlemesi şeklinde kendini göstermektedir. Yani ekonominin açıklığı ile hükümetlerin ekonomilerdeki payının artması arasında bir bir korelasyon olduğu görülmektedir.

Açık bir ekonomide uluslararası ticaret ile ilgilenen kısım rekabetteki değişimlere daha fazla tepki vermektedir. Özellikle sermaye piyasalarının globalleşmesi ile birlikte yatırımcılar sadece karlı firmalarla ilgilenmektedir. Bu da emek gücünün değişen koşullara bağlı olarak daha kırılgan olmasına neden olmaktadır. Emek gelirlerinin dalgalı bir seyir izlemesine neden olmaktadır. Rodrik'e göre açık ekonominin diğer yüzü "sosyal refah devleti"dir (Nonnemann (2007)'dan alıntı).

Diğer yandan sermayenin yeterince yüksek düzeyde mobil olmasından dolayı ulusal devletler sermaye üzerine vergi koymak oldukça zorlanmaktadır. Şirketler yüksek vergi alanların dışına hızlı bir şekilde çıkabilmektedirler. Fakat emek sermaye gibi mobil olmadığından ülkeler arasındaki ücret farklılıkları uzun süre devam etmektedir. Emeğin mobil olmaması devletlerin emek üzerine yükledikleri vergileri daha kolay uygulamalarına neden olmaktadır. Bu yüzden emek üzerine konan vergiler sosyal güvenlik kesintileri, indirekt vergiler veya gelir vergilerinin artmasıyla daha da yüksek düzeylere çıkmaktadır.

Emek gelirlerinin daha da vergilendirilmesinin doğal sonucu veya baskısı illegal ve düzensiz istihdamın artması şeklindedir. Yüksek vergilerle esnek olmayan emek piyasasının yapısı firmaları daha niteliksiz ve tecrübesiz fakat daha ucuz emeğe yönelmelerine neden olmaktadır. Bu tür yapılar AB ekonomisi içinde gittikçe daha fazla yer almaktadır. Yapılan hesaplamalara göre bu tür ekonomilerin AB milli gelirinin %20'sini oluştururken, resmi istihdamın da %12'sini oluşturmaktadır. Tabii bu tür gelişmelerde sadece vergi baskısının tek neden olarak gösterilmesi doğru değildir. Kültür farklılıklarının varlığı, yakalanma ve cezalandırma imkanlarının düzeyi ile de ilişkilidir.

Diğer yandan yapılan ampirik çalışmalar göçmenlerin ülkeye ilk geldiklerinde ücretlerin ortalama bir yerli işçiye göre daha düşük olduğu ama zamnala bu ücreti yakaladığını göstermektedir. Özellikle emek piyasalarına daha çabuk entegre olanlarda (daha yetenekli veya daha hızlı dil öğrenenler gibi) bu fark daha kısa sürede kapanmaktadır. Fakat eğer göçmen nitelikli ise hem başlangıç ücret düzeyi yerli işçinin ücretine yakın fakat düşükse bile çok daha kısa sürede bunu yakaladığını göstermektedir.

Avrupa'da yapılan çalışmalar bir gerçeği daha açığa çıkarmaktadır. Bu da göçmenlerin iş gücüne katılım oranları ile ilgilidir. Göçmenlerin iş gücüne katılım oranları bulundukları bölgenin işsizlik oranları ilgilidir. Eğer bulundukları ülkelerde işsizlik oranları yüksekse göçmenlerin katılım oranları da düşüktür. Diğer yandan göçmenlerin iş gücüne katılım oranları erkekler ve kadınlarda farklılık göstermektedir. Kadınlarda bu oran hemen hemen tüm ülkelerde daha düşük düzeyde seyretmektedir. Bunun da daha kültürel sebepleri olduğu gözlemlenmektedir.

Göç eden emeğin etkisi en fazla ikame ettiği yerli emek üzerinde gerçekleşmektedir. Onların yerine geçebilmek yani onları işsiz bırakabilecek veya ücretlerinin düşmesi

yönünde baskı kurabilmektedir. Yapıla çalışmalaar ücretlerin hem nitelikli hem de niteliksiz ücret üzerinde düşürücü etkisinin oldukça az olduğu şeklindedir. Tabii bu etki niteliksiz ücret üzerinde nispeten daha fazladır (Pekkala, 2003).

Avrupa'da göçün istihdam yani işsizlik üzerindeki etkilerine bakan çalışmalarda da bunun çok önemli olmadığı görülmektedir. Kısa dönemde biraz artırsa bile uzun dönemde tekrar eski düzeyine gelmektedir. AB ekonomisindeki ücret katılıkları göçün istihdam üzerindeki negatif etkilerini daha da artırmaktadır.

Göçmenlerin ekonomik etkilerinin ev sahibi ülkeler için kendisi gösterdiği en önemli yerlerden biri göçmenlerin yararlandığı sosyal refah imkanlarıdır. Göçmenler genelde yukarıda da bahseldiği gibi ücretleri yerli işçilerden hem daha az hem de iş gücüne katılım oranı daha düşük olduğundan bu tür imkanlardan daha fazla yararlanması beklenir. Fakat göçmenlerin sosyal refah imkanlarından yerlilere göre daha az faydalandıkları gözlemlenmektedir. Avrupa'daki göçmenler Amerika'ya göre bu imkanlardan daha fazla yararlanmaktadır. Özellikle Nordik ülkelerinde bu rakam oldukça fazladır. Fakat şu da unutulmamalı ki göçmenlerin verdiği vergiler bir çok çalışmaya göre yararlandıkları sosyal refah faydalarında daha fazla olabilir. Bu yüzden bu konuda fayda ve maliyet konusunda tam net değildir.

Göçün mali maliyetleri, özellikle refah sistemi üzerindeki maliyetler işsizlik sigortası, sağlık harcamaları, eğitim, kullandıkları kamu malları gibi ile getirileri yani göçmenlerin ödedikleri vergiler karşılaştırılarak hesaplanmaya çalışılır. Bu hesaplama zor olsa da bir bilgi vermesi açısından önemlidir. Toplam ekonomik maliyet ya da getiri göçmenlerin ömürleri boyunca ödedikleri vergilerle ile maliyetlerin şimdiki değeri hesaplanarak bulunur.

ABD için yapılan çalışmaların çoğunda faydaların maliyetlerinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Fakat Avrupa için bu biraz daha farklı.Çünkü kamunun milli gelir içindeki payı yaklaşık %50 iken bu ABD'de %35 civarındadır. Bu da göçün kamuya maliyetini daha fazla yapmaktadır. Avrupa'daki maliyetlerin-getirilerin göçmenlerin niteliğiyle çok ilgili olduğu gözlenmektedir. Örneğin ve emek piyasasında başarılı olanların net getirisi yaşlı veya çalışmayanlara göre daha fazladır.

Diğer yandan, göçün ekonomik etkilerini görmek için sadece kimlerin göç ettiğini bilmek yetmiyor. Aynı zamanda göç edenlerin de ne kadar süreyle kaldığı ve hangi nitelikte göçmenlerin geri döndüğünü (re-emigration) bilmek gerekiyor. Bu göçün

ekonomik kazanç ve kayıplarını hesaplamak için oldukça önemlidir. Fakat data yetersizliği bunu hesaplamak için oldukça yetersizdir. Yapılan çalışmalar (Pekkala, 2003) göçmenlerin yaklaşık %30-40'ı ülkeyi ilk beş yılda terk etmektedir. Ve bunların çoğu emek piyasaların entegre olamayan göçmenlerden oluşmaktadır. Daha çok başarılı olanlar kalmaktadır.

3.5. 1980 Sonrası AB'ye Uluslararası Göç

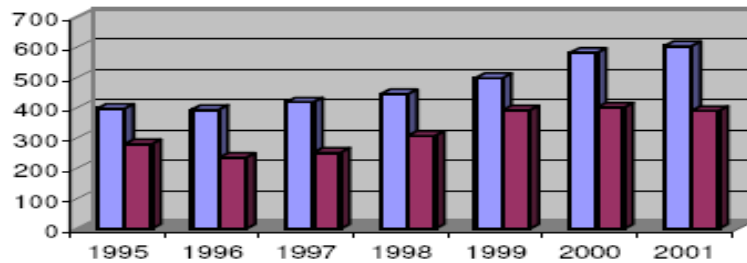
Bu bölümde 1980 sonrası AB'ye yapılan göçleri iki alt döneme ayırarak inceleyeceğiz. 1980'den AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliğe kabul edildiği tarihe kadar ki dönem ve bu tarihten itibaren değişen göç yapısı ve günümüze kadar olan dönem diye ayıracağız.

3.5.1 1980-2004 Arası Dönem

Avrupa Birliği özellikle 1980'lerden sonra göçün geçmişte daha fazla göç alan diğer bölgelerinden daha hızlı göç almaya başladı. Bu da göçün Avrupa Birliği'nin neden gündeminde bu kadar yoğun olark kaldığını göstermesi açısından önemlidir.

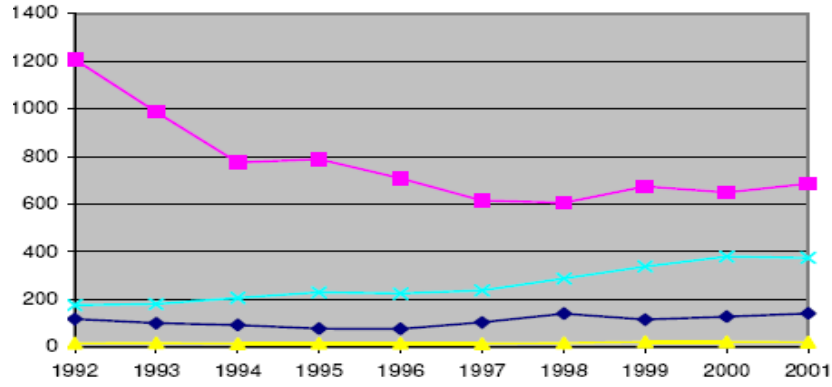
Tüm AB-15 ülkeleri net göç alan ülkelerdir. 1960'lardan bu yana en eski üyelere (Fransa, Almanya, İngiltere, Benelux ülkeleri gibi) göç sürekli olmuştur (Tablo 3.1). Bunlar daha çok aile birleşmeleri, göçmenler ve emek göçü ile gelenlerden oluşmaktadır. 1990'lardan itibaren de bu ülkelere yüksek düzeyde göçler olmuştur. Almanya bu duruma istisna olarak gösterilebilir. 1990'lardan itibaren Almanya'ya göçlerde belirgin bir azalma vardır. Bu daha çok 1990'lardan öncesinde oluşan büyük göçlerden kaynaklanmaktadır. Almanya adeta göçe doymuş bir ülke konumundadır (Şekil 3.1).

Tablo 3.1:1995-2001 Arası AB'ye Yabancı İşçi ve Sığınma
(mavi=işçi,kırmızı=sığınmacı)

Boswell, C. "Migration in Europe" (The Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration Research Paper, 2005), 3.

Diğer bazı Avrupa ülkeleri ise belirli bir dönemden sonra özellikle 1980’lerden sonra, göç almaya başladılar. Bunlar (İrlanda, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve Finlandiya gibi) özellikle Avrupa birliği süreci ile refah düzeyi artan ülkeler konumundaydılar. Bunlar diğer daha yerleşik Avrupa ülkelerinin de daha sınırlayıcı politikalarından dolayı bu ülkelere yönelmiştir. Bu ülkelere özellikle 1990’lı yıllardan sonra da göçler artarak devam etmiştir.

Boswell, C. "Migration in Europe" (The Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration Research Paper, 2005), 2.

Şekil 3.1: 1992-2001 Arası Seçilmiş Bazı Avrupa Ülkelerine Yabancı Nüfus Akımı (Kırmızı=Almanya, Turkuaz=İngiltere, Lacivert=Fransa, Sarı=Macaristan)

Daha sonraki gelişme ise yeni Avrupa Birliği üyesi olan ülkelerin göç almaya başlamasıdır. Özellikle Kıbrıs, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Slovenya net göç alan ülkeler oldular.

Avrupa'ya yönelen göçün büyüklüğü yanında kompozisyonunda da değişimler meydana geldi. 1999 yılından sonra aile birleşmeleri ve koruma arayan göçmenlerin sayısında önemli bir değişim olmamışken, çalışma amaçlı (emek) göç sayısında ciddi bir artış gözlenmektedir (Tablo 3.1). Gerçi bu ülkeden ülkeye değişmektedir.

1980'lerden sonra Avrupa ülkelerinin göç politikasında yapılan önemli bir değişim ile yasal göç programları genel olarak daraltılsa da çok sayıda ülke seçici bir göç politikası izlemeye başlamıştır. Bu da daha çok nitelikli emek göçünü artırmak şeklindedir. Fakat bunun da nitelikli emek talebini yeterince karşılamadığı görülmüştür.

3.5.2 2004 Sonrası Dönem

Avrupa Birliğinin 1 Mayıs 2004 tarihinde genişlemesi ile Avrupa Birliğine 10 yeni üye kabul edildi. Kıbrıs ve Malta dışındakiler merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriydi (Letonya, Litvanya, Estonya, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovenya, bundan sonra bu çalışmada bu ülkelere kısaca NMS-8 diye göndermede bulunulacaktır). Bu ülkeler sosyalist geçmişleri ve piyasa ekonomisine yeni geçmelerinden dolayı farklı bir yapıya sahiplerdir. Bu ülkelerin toplam nüfusu yaklaşık 72 milyon civarındadır. Yaklaşık Almanya'nın nüfusuna eşittir. Fakat bu ülkelerin toplam milli geliri (GDP) Hollanda'nın milli gelirine eşittir. Yani AB büyük bir nüfusu fakat düşük bir gelire sahip ülke grubunu bünyesine kattı. 1 Ocak 2007 yılında da Avrupa Birliği'ne yeni iki ülkenin (Bulgaristan ve Romanya) de katılımı ile Doğu genişlemesi tamamlandı denebilir.

Bu genişlemenin en önemli etkileri ticaretin önündeki engellerin ortadan kaldırılması, doğrudan direk yatırım (FDI) ve özellikle emek göçü üzerinde gözleneceği umulmaktadır.

Eski üyelerle mallar ve sermaye üzerindeki engellerin kaldırılması ile birlikte ticaret hacminde her grup lehine önemli değişimler gerçekleşirken, önemli etkinin ve dahası zamana yayılacak etkinin daha çok göç konusunda gerçekleşeceği beklenilmektedir. Bunun nedenlerinden biri ticaretin zaten önceden serbest bırakıldığı ve etkilerinin görülmeye başlandığı şeklindedir. Fakat göç konusunda hala eski üyelerin hala önemli oranda bir takım engelleri söz konusudur.

AB olası büyük bir emek göçünden oldukça korkmaktadırlar. Bu yüzden özellikle mevcut üye ülkeler ve yeni katılacak ülkeler arasındaki gelir farklılığı ve oluşan göçün büyüklüğünün ne olacağı konusundaki belirsizlik AB-15 ülkeleri Avrupa Komisyonu'nda yeni üye olan ülkelere gelecek olan işçiler için bir geçiş dönemi olması kararını almıştır. 2+3+2 olarak adlandırılan kural AB üyesi olan ülkelerin yeni üye olan ülkeler için emeğin serbest dolaşımını 7 sene sonrasına erteleme imkanı vermektedir. Uzatma dönemi ilk önce 2 yıl ile başlar. İkinci seferde 3 yıl uzatılabilir. İkinci uzatma için üye ülkenin emek piyasasındaki dengesizlikler konusunda ciddi sorunlar yaşaması gerekmektedir. Bununla birlikte geçiş döneminin uzatılması ile ilgili başvuru kararı üye ülkenin kendisine aittir.

Emeğin hareketliliği üzerindeki engellerin korunmasının nedenlerinden biri NMS-8 ülkeleri ile AB-15 ülkeleri arasındaki gelir farklılığının büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. 2005 yılında bu ülkelerde satın alma gücü ile kişi başına düşen GDP'nin AB-15 ülkelerinin %50'sidir. Bu rakam cari kurla hesaplandığında bu yaklaşık dörtte biri civarındadır (Untiedt, Gardiner, Brücker ve Biffel, 2007).

Bir çok çalışma uzun dönemde genişleme sonrası birliğe giren ülkelerin nüfusunun yaklaşık %3-4 oranında bir göçün AB-15 ülkelerine gerçekleşeceğini tahmin etmektedir. Bu da nüfusu yaklaşık 72 milyon olan NMS-8 ülkelerinin yaklaşık 2-3 milyon göç vereceği anlamına geliyor. Eğer 2007 yılında AB'ne katılan Romanya ve Bulgaristan da dikkate alınırsa tahmini göçün 3-4 milyon olacağı beklenilmektedir. Mayıs 2004 tarihinden itibaren geçici düzenlemelerle bölgesel göçlerin yapılandırılmasına çalışıldı. 2004 genişlemesini takiben ülkelerin bazılarında emek piyasaları tamamen serbestleştirilmedi. Genişlemeden sonraki 2 yılda NMS-8'den AB-15'e yapılan toplam göçün yılda 200.000-220.000 olduğu hesaplanmaktadır. Bu miktar emek piyasaların tamamen serbest bırakılması durumunda gerçekleşecek potansiyel göçün 2/3'ü kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum emek piyasalarını daha fazla serbestleştiren İngiltere ve İrlanda'ya yapılan göçün çok daha fazla olması, ve emek piyasalarını daha az serbest hale getiren Almanya'ya yapılan göçün az olması ile de teyit edilmektedir. Almanya göçü hala ikili anlaşmalarla sınırlandırılmaktadır. Bu anlaşmalar ekonominin bazı sektörleri ile sınırlandırılmaktadır. Örneğin tarımda, otellerde, restaurantlarda çalışmak üzere NMS-8 ülkelerinden gelen işçilere açılmıştır. Bunların büyük kısmı da mevsimlik işçiler konumundadır. Büyük kısmı tarımda çalışan bu işçilerin yaklaşık % 90'ı Polonyalı ve Batı Almanya'da yaşamaktadırlar.

Gerçekte AB-15 ülkelerinin büyük kısmı NMS ülkelerine sınırlamalar getirdiler. Danimarka, İrlanda, İsveç ve İngiltere sınırlamalar konusunda en liberal ülkelerdir. Diğerleri emek piyasalarını kısmen ya da karşılıklı anlaşmaya dayanarak belirli sektörler için açtılar(Avusturya, Almanya, Yunanistan, Hollanda, İspanya, Portekiz). Birçok ülke bu sınırlamaları yeni üye 8 ülke için koydu. Fakat 2004-2006 arasında en fazla göç İskandinav ülkelerinden çok İngilizce konuşan İrlanda ve İngiltere'ye olmuştur. En fazla göç veren ülkeler Letonya, Litvanya, Polonya ve Slovakya'dır. Bu ülkeler çalışan nüfuslarının yaklaşık yüzde 1 ve 2 civarında göç vermişlerdir.

NMS-8 ülkelerinden göç akımlarının yönü 2 önemli politik karardan etkilenmiştir. Birincisi genişleme sürecinin başında NMS-8 ülkelerine kapılarını açan ülkeler bile serbest dolaşımın 2007 de üyelikleri kabul edilen Bulgaristan ve Romanya için geçerli olmasını gönülsüzdü. Birincisi, İrlanda ve İngiltere bu iki ülkeden gelebilecek olası aşırı göçün endişesi ile emek piyasası kapılarını bu iki ülkeye kapalı tutma kararı aldı. AB-15 içinden bazı ülkeler NMS-8 ülkeleri için emek piyasalarını geçiş döneminin 2006 yılında dolan ilk iki yılından sonra açmaya karar verdi. Bu politikanın altında yatan mantık 2. devrede kapılarını açan ülkelerin 1. devrede açanlardan daha az göç alacağı düşüncesidir.

Geçici sınırlamaların yardımıyla da korkulan olmadı, beklenenden daha az bir göç gerçekleşti. Fakat genelde genişleme sonrası ortaya çıkan ekonomik değişim ile genişlemenin neden olduğu göçten dolayı ortaya çıkan gelişmeyi birbirinden ayırmak oldukça zordur. Dahası bunu değerlendirecek data da yeterince mevcut değildir.

Genişlemeden yaklaşık 3 yıl sonra emek piyasalarında önemli bir sorun ortaya çıkmadı. 2001 yılından beri Avrupa istihdam oranları artmaktadır. Bu 2005 yılından itibaren de hızlanarak gerçekleşmiştir. Toplam yaratılan iş sayısı eski üyelere göre daha fazladır (Lucia, 2007). Dahası işsizlik oranları ile genişleme arasında bir ilişki gözlemlenmektedir. AB-15 ülkelerinde işsizlik oranı 2004 yılında %8.1 düzeyine vardı. Bu oran 2005 ve 2006 yıllarında düşüş kaydetti. Örneğin yeni üyelerin ticaretteki en büyük ortağı Almanya'da işsizlik oranı 2004 ve 2005 arasında durağan iken bu 2006 yılında azalmıştır. Gerçi Avrupa'daki işsizlik datasına daha uzun dönemli bakıldığında bunun 1990 yıllardan itibaren düştüğünü göstermektedir. Diğer yeni 10 üyede işsizlik oranları eski üyelere göre daha yüksektir. Fakat uzun dönem işsizlik rakamlarına bakıldığında bu ülkelerde de yavaş da bir azalmanın olduğunu göstermektedir.

Bazı çalışmalar dış ticaretin ve göçün ücretler, istihdam ve işsizlik üzerindeki etkilerine yoğunlaştılar. Bu çalışmaların genel bir sonucu göçün emek piyasalarındaki tüm gruplar için negatif sonuçlar üretmediği şeklindedir. Dahası özellikle göç edenlerin niteliksiz işçilerin tamamlayıcı konumundaki nitelikli işçiler ise bunun ücretler ve istihdam üzerinde pozitif etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Fakat niteliksiz emek üzerinde bunun negatif etkileri olduğu gözlenmektedir.

Fakat bu çalışmalara yapılan önemli bir eleştiri bu çalışmalar veya tahminlerin daha çok kısmi denge analiz sonuçlarına dayandığı şeklindedir. Göçün etkilerinin genişleme ile birlikte ortaya çıkan mal piyasalarının entegrasyonu, sermaye piyasaları ve emek piyasalarındaki değişikliklerle birlikte ele alınması gerektiğidir.

Diğer yandan genişleme sonrası bu ülkelerde büyümenin negatif etkilenmediğini göstermektedir. Bu ülkelerin AB'ye katılımları sonrasında büyümeleri %4 civarında iken AB-15'de bu oran %2 civarındadır. Bu süreç bu ülkelerin eski AB üyelerine yaklaştığını 1990'lı yılların ortasından itibaren yaklaştığını (convergence) göstermektedir. Yani eğer genişleme bir etkisi varsa bu muhtemelen pozitifdir. Bu ülkelere büyümeye devam ettiler. Bazıları bu sonuçların her iki grup ekonomilerinin fazla entegre olmadıklarından dolayı negatif veya pozitif etkilerinin görünmediğini belirtmektedir.

2004 genişlemesi ile yeni 8 üye ülkeden AB-15 e olan göç açık bir şekilde yükselmiştir. Ancak dataların zayıflığı göçün büyüğü hakkında belirsizlik yaratmaktadır. Bu ülkeler için geçerli Avrupa Emek Gücü Anketi'ne göre AB-15 de ikamet eden yeni üye 8 ülkeden gelen göçmen sayısı 2004 ten sonraki her yıl için yaklaşık 200.000-250.000 kişi yükselmiştir. Mevcut ve yeni üye ülkeler arasındaki gelir farkı göz önüne alındığında bu durum normal görünse de, genişlemeden beri göçün bölgesel yapısında önemli değişimler olmuştur. 2000 yılında NMS-8 den AB-15 e göç edenlerin %70 i Avusturya ve Almanya'da ikamet etmekteydi. Bu pay 2006'da %43 azalmıştır. Göçmen sayısındaki yıllık yükselmenin 100.000-150.000 civarındaki kısmı İngiltere ve İrlanda'ya gitmiştir ki bu toplam tutarın %60'ını oluşturmaktadır (Tablo: 3.2)

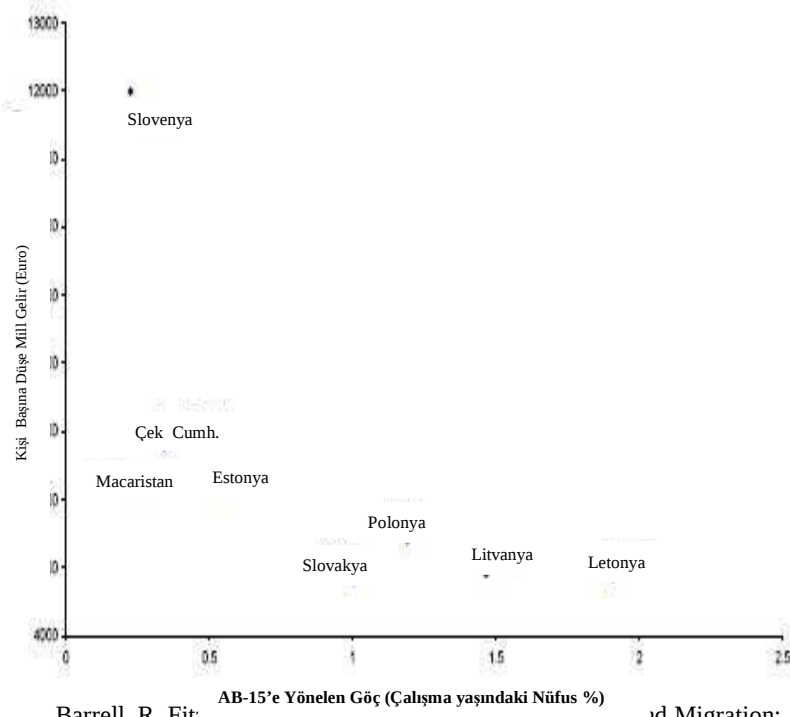
Tablo 3.2 : AB-15 içinde NMS vatandaşlarının Ülkelere Göre Dağılımı, 2000-2006.

Yıllar	2000	2001	2003	2004	2005	2006
	<i>1000 kişi</i>					
Avustralya	60,4	44,6	41	53,7	80,5	78,9
Belçika	9,3	12,2	9,5	15,6	25,6	59,9
Danimarka	8,7	10	10,2	10,5	11,3	13,3
Finlandiya	12,9	14,8	15,8	16,5	18,3	17,8
Fransa	37,8	44,9	35,1	34	46,8	29,6

Tablo 3.2-Devam						
Almanya	416,5	453,1	466,4	480,7	438,8	481,7
Yunanistan	13,8	14,9	16,4	15,2	20,6	20,1
İrlanda	6,4	8,6	49,1	54,1	58,5	58,5
İtalya	34,4	41,5	42,2	55,6	67,8	79,8
Lüksemburg	1,1	1,2	1,1	1,1	0,7	0,7
Hollanda	9,4	11,2	12,2	13,1	17,9	23,2
Portekiz	0,4	0,7	0,6	0,7	0,8	0,3
İspanya	10,6	30	41,5	46,7	61,8	74,3
İsveç	23	22,9	21,4	21,1	23,3	26,9
İngiltere	52,7	62	78,6	81,4	180,8	328,6
AB-15	697,3	772,3	841,1	909	1053,4	1293,5

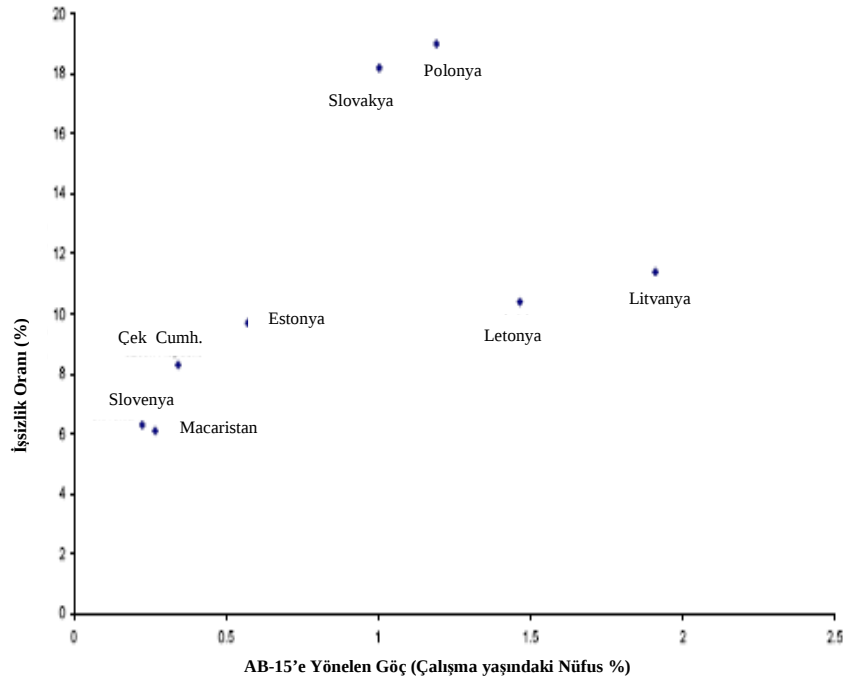
Brücker, H. "Labor Mobility After the European Union's Eastern Enlargement: Who Wins, Who Loses?" (GMF paper series,2007), 8.

Diğer yandan, göç eden nüfusun sayısı bir çok faktöre bağlı. Fakat görünen bir gelişme göçün en fazla daha fakir ülkelere olduğu şeklindedir. Aşağıdaki şekillerde (Şekil 3.2 ve 3.3) göç veren ülkelerin çalışan nüfusuna oranla göç yüzdesi ile kişi başına gelir ile işsizlik arasındaki ilişki gösterilmiştir. Buna göre kişi başına geliri en düşük ülkelere ve işsizliğin en yüksek olduğu Litvanya, Letonya ve Polonya gibi ülkelere göçler gerçekleşmiştir.

Barrell, R., Fitzgerald, J., ve Riley, R. "EU Enlargement and Migration: Assessing the Macroeconomic Impacts" (National Institute of Economic and Social Research, London , NIESR Discussion Paper ,2007), 7.

Şekil 3.2 : NMS net Göç ve Kişi Başına Milli Gelir (2004)

Barrell, R., Fitzgerald, J. ve Riley, R. "EU Enlargement and Migration: Assessing the Macroeconomic Impacts" (National Institute of Economic and Social Research, London , NIESR Discussion Paper ,2007), 7.

Şekil 3.3: NMS net Göç ve İşsizlik (2004)

AB ile ilgili olarak göç edenlerin ülke orijinlerine baktığımızda şöyle bir tablo ile karşı karşıyayız: Diğer bazı Avrupa ülkelerinde bazı ülke vatandaşlarının sayısı diğerlerine göre çok fazladır. Örneğin, Faslılar Belçika’da, Iraklılar ve Afganlar Danimarka’da, Ruslar Finlandiya’da, Faslılar ve Cezayirli Fransa’da, Polonyalılar ve Türkler Almanya’da, Romanyalılar ve Ukraynalılar Macaristan’da, Arnavutlar ve Romanyalılar ve Faslılar İtalya’da, Angolalılar daha çok Portekiz’de ve Hindistanlılar İngiltere’de daha fazla bulunmaktadır. Ülke orijinlerine göre Avrupa ülkelerindeki göçmenlerin kompozisyonu aşağıdaki Şekil’de gösterilmiştir (Tablo: 3.3).

Tablo 3.3: AB-15’ye Akan Göçün Bölge Orijinlerine Göre Dağılımı

Kuzey Amerika ve Avustralya	Latin Amerika, Karayipler	Asya	Batı AB	Güney AB	Orta ve Doğu Avrupa	Türkiye	Afrika ve OrtaDoğu
4%	2%	10%	23%	20%	13%	6%	22%

Boswell, C. “Migration in Europe” (The Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration Research Paper, 2005), 4.

3.6 Doğu Genişlemesi Sonrası Oluşacak Göçün Olası Makroekonomik Sonuçları

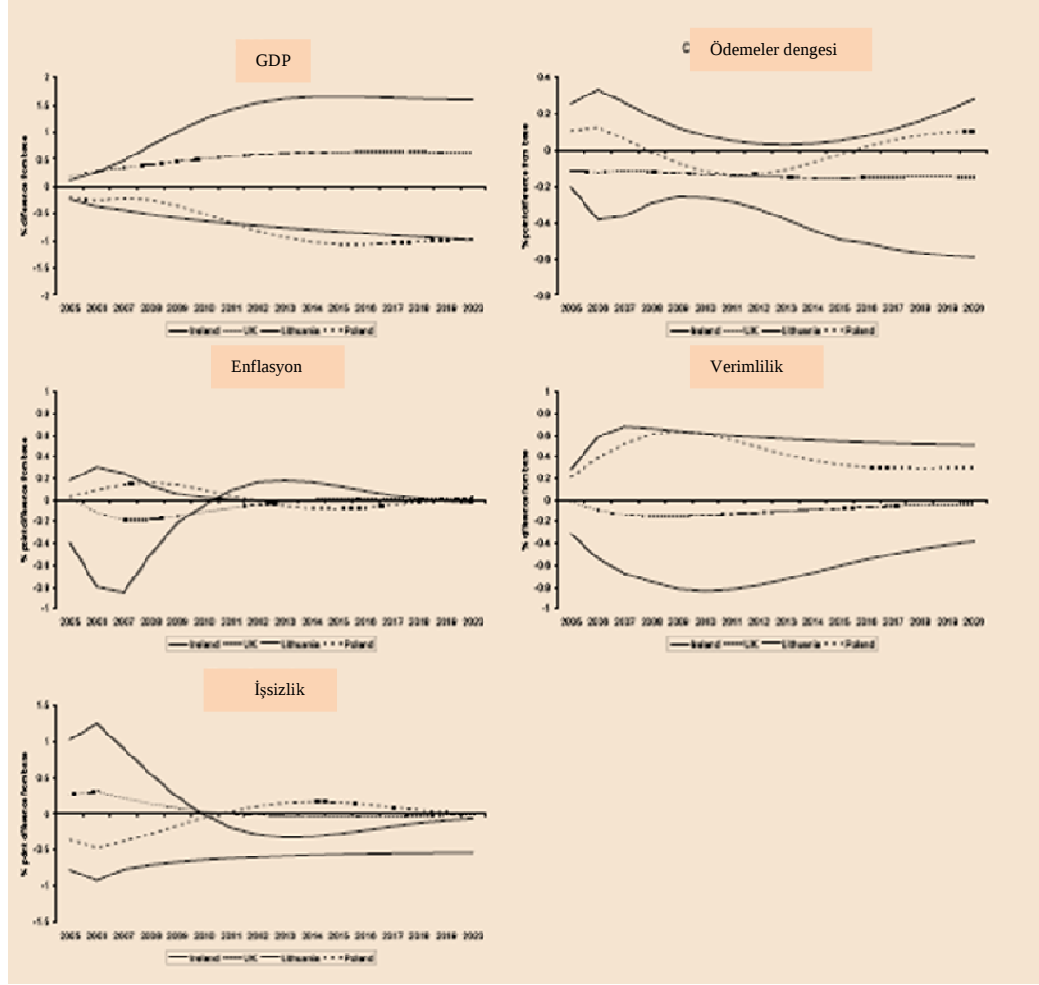
Doğu Genişlemesinin olası makroekonomik etkilerini hesaplamak için çok sayıda tahmin çalışmaları (simülasyonlar) yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri (Barrel, FitzGerald ve Riley, 2007) genişleme sonrası göçün Litvanya ve Polonya ile İrlanda ve İngiltere üzerine ilerleyen dönemlerde olası makroekonomik etkilerini tahmin etmeye çalışmıştır. Bu etkiler Şekil 3.4’de görülmektedir.

Sonuçlar kısa dönemde işsizlik ve enflasyon üzerinde göç alan ülkelerde negatif bir etkinin olduğunu gösterirken, göç veren ülkelerde bir artış olduğunu göstermektedir. Bu doğal bir sonuç gibi gözükmemektedir. Bu her iki ülke grubunda da emek piyasalarındaki değişimin kısa dönemde uyarlanmamasından kaynaklanmaktadır. Kısa dönemde sermaye uyarlanmadığından göç edenler gittikleri ülkelerde yani mevcut çalışanların yerine geçmekte ya da işsiz kalmaktadır. Fakat artan işçi sayısından dolayı ücretlerin düşmesi ve uyarlanan sermaye ile birlikte işsizliğin uzun dönem dengesine tekrardan döneceği beklenmektedir. Bu süreç azalan ücret ile birlikte azalan enflasyona da neden olmaktadır. Düşen ücretler düşük verimliliği yansıtır. Çünkü emek sermayeye göre artık daha fazla ve daha ucuzdur. Bu da daha

fazla insanın çalıştırılması demektir.Bu da sermayenin nispi getirisinin yükselmesine neden olur .

Fakat alışan nüfusun artması ile birlikte tüketim talebinde artış olur. Bu da daha fazla üretimi teşvik eder. Firmalar dolayısıyla sermaye stoklarını yanında yatırımlarını da artırırlar. Artan stok ile birlikte sermayenin verimliliği yeni durağan durumuna yaklaşır.

Görünen o ki Avrupa Birliğinin doğu genişlemesi ile birlikte emek gndeki hareketlilik nispeten az olmuştur. Fakat gn özellikle ingilizce konuşan ülkelere (İrlanda ve İngiltere) etkisi daha fazla olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi genelde NMS-8 lkeleri arasında en fakir ülkeler daha fazla g vermifitir. Fakat son dönemlerde İtalya'ya ve İspanya'ya da bu ülkelerden göç edenlerin sayısında artış gözlenmektedir. (Barrel, FitzGerald,Riley, 2007)

Barrell, R., FitzGerald, J. ve Riley, R., "EU Enlargement and Migration: Assessing the Macroeconomic Impacts". National Institute of Economic and Social Research, London , NIESR Discussion Paper, 2007), 11.

Şekil 3.4: Doğu Genişlemesinin Bazı Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Olası Etkileri(2005-2020)

Doğu genişlemesinin olası etkilerini tahmin etmeye çalışan bir diğer simülasyon modeli de Brüncken (2007) tarafından hesaplanmıştır. Modelin temel varsayımları şöyledir: Üretimin nitelikli emek, niteliksiz emek ve fiziksel sermayeden oluşan 3 faktörü bulunmaktadır. Nitelikli emek (beyaz yakalı) ve niteliksiz emek (mavi yakalı) olmak üzere iki tür emek kategorisi vardır. Bu faktörlerin mükemmel tamamlayıcı olmadıkları varsayılmaktadır. Buna rağmen aynı niteliğe sahip olan göçmen emek ve yerli emek arasında tam ikame söz konusudur. Üretim teknolojilerinin ölçeğe göre sabit getiriye göre belirlendiği varsayılmaktadır. Model her ekonomide sadece bir sektör bulunduğu varsayımıyla uluslararası ticareti yok

saymıştır. Eğer ticaret ve göç birbirlerini ikame etseydi ticaret göçün ücret ve istihdam üzerindeki etkisini azaltırdı ancak faydasını da yok ederdi. Göç ve ticaret birbirinin tamamlayıcısı olduğu takdirde tersi de doğrudur. Diğer yandan model hem sermaye miktarının sabit olduğunu varsayarak göçün direkt etkilerini hesaplamaya çalışıyor hem de sermayenin emeğe uyarlanmasını dikkate alarak emeğin uzun dönem etkilerini hesaplamaya çalışıyor.

Diğer yandan, emek piyasasına gelince ücret esnekliğinin beyaz yakalılarda mavi yakalılara göre daha yüksek olduğu varsayılmaktadır. Dahası göçmenlerin işsizlik riskinin yerli halkın karşı karşıya olduğu işsizlik riskinden daha yüksek olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca işsizlik geliri de modelde düşünülmüştür.

Bu analizde emek piyasalarının tamamen esnek olduğu varsayılmaktadır. Buradan elde edilen sonuçlar yarı esnek piyasalarla karşılaştırılır. Daha sonraki aşamada ise göçün kısa dönem etkisinin Avrupa emek piyasalarındaki koşullar göz önüne alınarak incelenmesi gelmektedir. Bir sonraki aşamada elde edilen sonuçlar sermaye stoğunun yükselen emek arzına tamamen uyarlandığı senaryolarla karşılaştırılmaktadır. Bütün bunlar uzun dönemdeki göç etkilerine dayalı mantıklı yorum yapmayı sağlamaktadır.

Bu modele göre göçün olası beklenen sonuçları şunlardır:

- (i) Emek piyasaları üzerindeki etkiler: Genişlemiş Avrupa'nın total milli geliri (GDP) yaklaşık % 0,2 oranında artmıştır ve bu 25 milyar €'dur. Esnek emek piyasalarının olduğu durumda bu fayda daha da artacaktır ve göçmen emek içindeki beyaz yakalıların arttığı bir durumda daha da yükselecektir.
- (ii) Yerli gelir üzerindeki etki: Göç alan ülkelerdeki yerli halk esnek emek piyasaları altında kazanmaya yarı rijit emek piyasaları altında kaybetmeye meyillidir. Ancak her iki durumda da fayda ve zarar çok küçük olacaktır. Emeğin niteliğine bağlı olacaktır. Mavi yakalılara daha fazla kaybedecektir.
- (iii) Göçmenler üzerindeki etki: Göçmenlerin geliri %94 ve % 132 artmaktadır ki göçmenlerin kazandıkları paranın göç veren ülkelerdeki ailelerine gittiğini düşündüğümüzde göç veren ülkelerdeki gelir de artmış olacaktır.
- (iv) İşsizlik Üzerindeki Etkiler: Esnek emek piyasaları altında işsizlik olmayacaktır. Yarı rijit emek piyasalarını düşündüğümüzde işsizlik, göç

alan ÷lkelerde göçmen emeğın niteliklerine göre % 0,1 ve % 0,2 arasında artacaktır. Göçmen emeğın niteliğı ne kadar yükselirse işsizlik göç alan ÷lkelerde o kadar az olacaktır. Mavi yakalıları beyaz yakalılarından daha fazla zarar göreceklerdir. İlginç olan genişlemiş AB’de işsizlik oranının düşüş yönünde olmasıdır.

Sadece Almanya için yapılan genel denge analizine dayalı yapılan bir diğer simölasyon modeline (Untiedt, Gardiner, Bröcker, Biffl, 2007) göre, emeğın dolaşımının serbestleştirilmesi durumunda Almanya’nın büyümesinde pozitif etki yaratacağıını, istihdamı artıracacağıını dahası işsizlik rakamlarını kısmen olsa aşağı çekeceğini belirlemektedir.

4. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ TEMELİNDE ULUSLAR ARASI GÖÇ

4.1 Giriş

Bir döneme kadar Türkiye'nin AB üyeliği konu olduğunda akla ilk gelen Kopenhag kriterleri ve demokrasi olmuştur. Ancak son yıllarda Türkiye-AB ilişkileri ile ilgili hangi dokümana bakılırsa göç sorunsalını içinde barındırdığını görmekteyiz. Türkiye nüfusu ve demografik yapısı AB üyeliği sürecinde Türkiye'yi sonradan üye olan ülkelerden farklılaştıran hatta üyeliğini zorlaştıran bir konu olarak gündeme getirilmektedir. Dışişleri Bakanlığı en son verilerine göre yurt dışındaki Türk vatandaşlarının 4 milyonu Avrupa'da yaşamaktadır. Birçok Avrupalı Türkiye'nin birliğe üyeliğini takiben %20 ila %30'luk Türk genç nüfusun eğer başarabilirlerse daha fazla kazanmak için Avrupa'ya göç edeceğini tahmin etmektedir. Türkiye ise AB üyeliğinin yabancı yatırımlarla birlikte yeni iş olanakları yaratacağının, bunun ücretleri yükselterek göç etkisini önemsiz hale getireceğini savunmaktadır (Martin, 2001).

Bir ülkedeki göç olgusunu anlayabilmek için göçün nedenlerinin anlaşılması ve sürekliliğinin hangi şartlarda oluştuğunun incelenmesi gerekmektedir. Çünkü insanları göç etmeye teşvik eden nedenler zaman içinde değişmektedir. Temelde göç ekonomik anlamda daha iyi koşullarda yaşamak için gerçekleştirilir. Ekonomik kaynaklı göçler gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkeden yüksek olana doğru akar. Ekonomik kaynaklı göçlerin yanı sıra insanlar, toplumsal ve sosyal koşullar, hak ve özgürlüklerden kaynaklanan nedenlerden dolayı da göç etmeyi tercih edebilir. Savaşlar, siyasal çalkantılar göç ivmesini arttıran etkenlerdir. Diğer bir etken ülkelerin demografik yapıları ve işgücü pazarı ile ilgilidir. İşte iki ülke arasında yukarıda belirtilen unsurlar karşılaştırıldığında itici ve çekici göç nedenleri ortaya çıkmaktadır. Bunların dışında göç dinamiklerini etkileyen en önemli unsur göç alan ve veren ülkelerdeki siyasi karar alıcıların göç ile ilgili politika uygulamalarıdır.

Son 40-50 yılda Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısında köklü değişikliklere yol açan göç hareketlerini anlayabilmek için global çapta karşı karşıya olduğumuz değişimlere kısaca tarihsel bir perspektiften gözden atacağız.

4.2 Türkiye'den Avrupa'ya Yönelen Göç : Tarihsel Süreç

4.2.1 1961-1973 Konuk İşçi Dönemi

Türkiye diğer ülkelerle karşılaştırıldığında dış göç tarihine sonradan giren bir ülkedir. 1961 Anayasası'nın kabulü ile Türk vatandaşları ülkeye serbestçe girme ve çıkma özgürlüğü temel hak olarak kazanmıştır. Bu hak ile Türk dış göç hareketleri yeni bir kimliğe bürünmüştür. Bu yıllarda Türkiye'de gözlemlenen gizli ve açık işsizlik nedeniyle birçok kişi daha fazla ücret kazanabilmek için yurt dışına yönelmiştir. 1960 yılında yurtdışında 2700 işçi çalışırken bu sayı bir yılda %300 bir artışla 6700'e yükselmiştir (Abadan Unat, 2002).

Avrupa'ya yönelen Türk işgücü göçü 1962-1967 Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte artan işgücü ihracatı bir kalkınma hedefi olarak kabul edilmesini takiben yapısal bir değişim göstermiştir. Bu dönemde Türkiye Hükümeti göç ihracını teşvik etmiştir ki göçün gerçekleşmesinde en büyük etken olmuştur. Böylelikle işsizliği azaltmak, döviz girişi sağlamak ve göçmenlerin modernizasyon için gerekli nitelikleri kazanarak ülkelerine geri dönmeleri hedeflenmiştir.

Beş yıllık Kalkınma Planının yanında II. Dünya Savaşı'nın nüfus yapısındaki olumsuz etkilerine paralel, savaş sonrası dönemde girilen hızlı ekonomik büyüme nedeniyle Türkiye'den başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine göç olmuştur. Türkiye'den dışarıya düzenli işçi göçü Türkiye ile F. Almanya arasında imzalanan anlaşma ile başlamıştır. İş gücündeki açığı kapatmak için Almanya, ilk olarak 1955 yılında İtalya ile işçi alımı anlaşması imzalar. 1960 yılında ise, İspanya ve Yunanistan ile anlaşma imzalayan Almanya Hükümeti, Ağustos 1961'de Berlin Duvarı'nın inşası ile iki Almanya'nın bölünmesinin ardından daha fazla yabancı işçi gücüne ihtiyaç duyar ve bu işçi alımı anlaşmalarına 31 Ekim 1961 tarihi itibarıyla Türkiye de katılır. Anlaşmayı takip eden yıllarda Türkiye'den, daha çok erkeklerden oluşan binlerce işçi Almanya'ya giderken, 1964 yılında işçi mübadelesinin yeniden düzenlenmesi ile, gelenlerin sayısı katlanarak artar. 1961-1975 yılları arasında

yaklaşık 805.000 işçi iş ve işçi bulma kurumu vasıtasıyla yurtdışına çalışmaya gönderilmiştir (Toksöz, 2006).

Almanya'dan başka birçok Batı Avrupa ülkesi Türkiye'deki işgücü pazarından talepte bulunmuştur. Ancak diğer ülkelerde vize, pasaport ve çalışma izinlerini almak daha zor olduğundan göç edenlerin sayısı belirsizdir ve düşük gözükmektedir. Almanya'dan sonra 1964'te Avusturya, Hollanda ve Belçika ile 1965'te Fransa, 1970'te İsveç ve Avustralya ile buna benzer anlaşmalar imzalanırken 1961'de İngiltere, 1971 İsviçre, 1973'te Danimarka, 1981'de Norveç ile daha az kapsamlı olan anlaşmalar yapılmıştır (İçduygu, 2006a).

1963 yılında imzalanan ve 1964'te yürürlüğe konan Ankara Anlaşması ise , Türkiye ile AB arasındaki hukuki temellerin atılmasının yanısıra asıl konumuz olan uluslararası göç konusunda da önemli bir madde içermektedir. Öyle ki bu anlaşmanın 12. maddesinde taraflar arasında serbest işçi akımının kademeli olarak gerçekleştirilmesinin ekonomik yararları açıkça dile getirilmiş ardından 1973 tarihli Katma Protokolün 36. maddesinde ise Türkiye ile topluluk üyesi devletler arasında işçilerin serbest dolaşımının Ortaklık Anlaşması'nın 12. maddesinde yer alan ilkelere uygun şekilde, anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonraki 12.yılın sonu ile 22.yılın sonu arasında kademeli olarak gerçekleştirileceğine işaret edilmiştir(Fakat 1987 tarihli üyelik başvurusuna Avrupa Komisyonu'ndan gelen olumsuz yanıt 1976 ve 1986 yılları arasında işçilerin serbest dolaşımına yönelik kararın çıkması ile ilgili somut koşullar oluşturulmadığı gerçeğini göstermiştir).

1960'lı yılların başında yaşanan göç temelde ekonomik kaynaklıdır ve 1975'e kadar Avrupa ekonomilerinin arz ve talep dengesine paralel olarak dalgalanmalar göstermiştir. 1961 sonrasında Avrupa 'ya özellikle Almanya'ya göç eden işçi sayısında büyük artış gözlemlenmiştir. Bu dönemde Avrupa ülkeleri, Arap ülkeleri, Avustralya ve %1.5 oranında diğer ülkelerle birlikte Türkiye toplamda 800 bin civarında göç vermiştir. Avrupa'ya yönelen 790 bin kişinin %81'i Almanya'ya, yüzde 7'si Fransa'ya, yüzde 5'i Avusturya'ya, yüzde 3'ü Hollanda'ya, diğerleri ise çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmiştir (İçduygu, 2006a).

1970'li yılların ikinci yarısında yurt dışına yönelen Türk göçünün yönünde önemli bir değişim gözlemlenmiştir, bu dönemde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın petrol ihraç eden ülkeleri yeni göç alanları olarak belirlemiştir. Batı Avrupa'ya yönelen göç dalgaları ile ilgili söylenmesi gereken diğer bir önemli nokta ise, her ne kadar

1970'li yıllarda Türkiye'nin bu bölgeye vermiş olduğu işgücü hareketliliği azalmışsa da, Avrupa'ya yönelen göç tamamen son bulmamış, ileriki yıllarda aile birleşimi, sığınmacı ve mülteci göçü ve düzensiz göç (yasadışı göç) gibi yeni biçimler olarak varlığını sürdürmüştür.

4.2.2 Ekonomik Kriz ve Yabancı İşçi Akımının Durdurulması

Ham petrol fiyatını dört katına çıkaran 1973-1974 petrol krizi ile birlikte ekonomik bunalım ve Avrupa'da yaşanan işsizlik Avrupa ülkelerinde yabancı işçi alım kararını durdurdu. O tarihten sonra yeni işçi alımı durduruldu ve ülkeye gelmiş olan yabancı işçilerin çalışması engellenip onlara ülkelerine dönmeleri öğütlenmiştir.

Bu durum resmi göç politikalarında da büyük değişikliklere neden olmuştur. 1973 yılında Almanya'ya 103 bin civarında işçi gelmesine karşılık 1975'te bu sayı 640 kişiye düşmüştür (Abadan-Unat,N., 2002,63) Buna rağmen Türk göçmen işçilerin sayısı aile birleşmeleri ile sürekli artmaya devam etmiştir. Nitekim 1973-1974'te tüm Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Türk işçilerin sayısı 711.032 iken bu nüfus eş ve çocukların gelmesinden sonra 1.765.788'e çıkmıştır (Abadan-Unat, 2002).

4.2.3 1970 Sonrası Dönemde Avrupa'ya Göç: Aile Birleşimleri, Sığınma Göçleri

1970 sonrasında işçi göçü Avrupa'daki durgunluk nedeniyle resmi olarak sonlansa da Yurt dışına olan göçün bitmesi anlamına gelmemiştir Avusturya ve Orta Doğu ülkelerine yönelmiştir. 1972 yılı da Avrupa'daki Türk göçmenlerinin sayısı 600 000 iken, bu rakam 1980'lerde yaklaşık 2 milyona, 1990'ların ortalarında ise 2,9 milyona ulaşmıştır. 2000'lerin ortalarında bu rakam 2,7 milyon dolaylarındadır. Kuşkusuz, Türkiye'den Avrupa'ya göçün önemli bir kısmını aile temelinde gerçekleşen göç hareketleri oluşturmaktadır. Yurtdışında yaşayan Türk göçmenler, ailelerini daimi oturma izni veya aile birleşmesi gibi yollarla yanlarına almışlardır. Eşlerin birleşmesi ya da evlilik göçleri sıklıkla yaşanan göç durumudur (İçduygu, 2006a).

1980'lerin başlarından itibaren Türkiye Avrupa ülkelerine giderek artan sayılarda sığınma göçü üreten bir ülke konumundadır. Son yirmi yıl içinde Türkiye'den Avrupa ülkelerine göç eden her beş kişiden ikisi sığınmacıdır. Başka bir çalışmada da belirtildiği gibi, yurtdışında halihazırda yaşayan Türk göçmen topluluklarının varlığı, bu ülkelere yönelen sığınma taleplerini de yoğunlaştırmaktadır. Örneğin, 1999

yılında Türkiye'den yurtdışına sığınma talebiyle göç edenlerin yüzde 55'i Almanya'ya, yüzde sekizi Fransa'ya, diğer bir yüzde sekizi İsviçre'ye, yüzde üçü ise Hollanda'ya giriş yapmıştır. Oransal olarak bu sığınma eğilimi, sığınılan ülkelere halihazırda var olan Türkiye kökenli göçmen sayısına paralel bir seyir izlemiştir (İçduygu, 2006a).

Tablo 4.1: Vardıkları Ülkelere Göre Türkiye Kaynaklı Sığınmacı Hareketi (1981-2005) (kişi)

Varılan Ülke	1981-1985		1986-1990		1991-1995		1996-2000		2001-2005		1981-2005	
	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%
Avrupa Ülkeleri	45620		185797		175557	98,6	141226	97,9	107534	97,2	655734	98,7
Kanada					755	0,4	1919	1,3	2451	2,2	5125	0,8
Avustralya					780	0,4	928	0,6	332	0,3	2040	0,3
ABD					984	0,6	199	0,1	330	0,3	1513	0,2
Toplam					178076	100	144272	100	110647	100	664412	100

İçduygu, A. "Türkiye Avrupa Birliği Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları" (TÜSIAD Raporu, İstanbul, 2006a), 68.

Son olarak, Türkiye'den yurt dışına yönelen göç hareketinin bir diğer çeşidi de kaçak işçi göçüdür. Bu göç tipi, göçmenin çıkışını kayda geçirmeden ülkesini terk etmesi, göç alan ülkeye yasal olmayan yöntemlerle girmesi, ziyaretçi vizesi alarak yasal yollardan girip vize süresinin dolmasından sonra da o ülkede kalması ya da çalışma izni olmadan o ülkede çalışması gibi çeşitli durumlardan kaynaklanmaktadır. Dünyanın her bölgesinden olduğu gibi Türkiye'den Avrupa'ya ya da diğer bölgelere yönelen kayıt dışı göçün büyüklüğü ile ilgili kesin hesaplamalara ulaşılması oldukça güçtür ve bu konu için verilen rakamlar da biraz şüpheyle analiz edilmelidir.

Tablo 4.2: Vardıkları Ülkelere Göre Türkiye'den Yurtdışına Göç (1961-2005)(Kişi)

Göç Edilen Ülke	1961-1974		1975-1980		1981-1990		1991-1995		1996-2000		2001-2005		Toplam	
	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%
Avrupa	790017	97,5	13426	12,8	2612	0,6	9647	2,8	10465	9,3	16561	9,1	842728	42,4
Arap	2441	0,3	74181	70,6	423208	97,7	208274	60,4	32195	28,5	57974	31,9	798273	40,2
Avustralya	5806	0,7	2647	2,5	2478	0,6	1324	0,4	515	0,5	176	0,1	12946	0,7
BDT Ülkeleri		-		-		-	115	0,0	65521	58,0	89623	49,3	155259	7,8

Tablo 4.2: Devam

Diğerleri	12235	1,5	14792	14,1	4875	1,1	125238	36,3	4256	3,8	17533	9,6	178929	9,0
Toplam	810499	100	105046	100	433173	100	344598	100	112952	100	181867	100	1988135	100

İçduygu, A. “Türkiye Avrupa Birliği Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları” (TÜSIAD Raporu, İstanbul, 2006a), 68.

4.2.4 Geri Dönüşler

1990’ların başlarında o vakte kadar yurt dışına çalışmaya gidenlerin çoğunun- 500,000 ile 900,000 arasında kişinin- geri dönmüş olduğu tahmin edilmektedir. Tasarruf hedeflerine ulaşılması veya emeklilik nedeniyle her yıl ortalama 20,000–30,000 kişi geri dönmüştür. Kaçak olarak yurt dışına gittiği tahmin edilen 250,000–300,000 erkeğin %80’inin de geri döndüğü düşünülmektedir. Ayrıca üç geri dönüş dalgası yaşanmıştır. Bunlardan ilki 1966-1967’deki ekonomik krize, ikincisi 1974-1975’deki durgunluk dönemine ve üçüncüsü 1983-1984’teki Almanya’daki geri dönüşü teşvik yasası uygulamasına bağlıdır. Sonuncusu kapsamında 150,000’den fazla vatandaşımız ülkesine geri dönmüştür. 1983-1984’te kesin dönüş yapan göçmenler on yıl ya da daha uzun süreler ailelerinden ayrı olarak yurt dışında bulunan erkekler veya aileleri yanlarında olan ancak çocuklarının eğitimi konusunda ikilemle karşılaşan kimselerdir (Toksöz, 2006).

4.3 Göç Eden İşçilerin Nitelikleri

Göç sürecinde 1960’lıların ilk yarısında kentlerden gidenler çoğunluğu oluştururken, ikinci yarısında köylerden gidenlerin sayısı çok artmıştır. Kentlerden gidenlerin işsiz olmaları ölçüsünde işgücü piyasasında bir rahatlama yaratması söz konusudur. Ancak gidenlerin önemli bir kısmının gitmeden önce istihdam edildikleri ve yaklaşık üçte birinin nitelikli olduğu belirtilmektedir. Yurt dışına giden işçiler genelde duvarcılar, marangozlar, matbaa işçileri ve madencilerdir (Toksöz, 2006). İİBK kayıtlarına göre 1965’te ülkedeki toplam sıhhi tesisatçıların ve elektrikçilerin %5-10’u, marangoz duvarcı ve madencilerin ise %30-40’ı göç nedeniyle ülke dışına çıkmıştır (İçduygu, 2006). Madencilerin göçüne Zonguldak maden bölgesinde göçe bağlı üretim kayıpları olduğu gerekçesiyle hükümet tarafından kısıtlamalar getirilmiştir. Nitelikli inşaat işçilerinin yurt dışına göçünün ise Türk inşaat sanayinin büyümesini yavaşlatıcı bir etkisinin olmadığı saptanmıştır (Toksöz, 2006).

1963 yılında Abadan-Unat (2002) önderliğinde yapılan bir Federal Almanya araştırmasına göre elde edilen sonuçlara göre; Göçmenler basın yayın yoluyla değil tanıdık, hısım ve akraba vasıtasıyla göç etme kararı vermişlerdir. İşçilerin %67'si 23-32 yaşları arasında bulunmaktadır. İşçilerin %49'ı ilkokul,%13'ü ortaokul ve %15'i meslek okulu mezunu idi. Medeni durum açısından işçilerin %56'sı evli ve ortalama üç çocuk sahibi idi. Gidenlerin beşte dördü Almanya'ya gelmeden önce iş sahibiydi. Onları Almanya'ya iten nedenler anayurttaki işsizlik değil, yüksek ücretler, kısa zamanda tasarruf yapma ümidi yeni bilgiler edinme beklentisi ve dünyayı tanıma arzusu idi.

Göçmenler imalat sanayi, inşaat ve madencilik sektörlerindeki kirli, tehlikeli ve zor işlerde istihdam edilmek üzere getirilmişlerdir. Çalışacakları alanların önceden belirlenmiş olması iş bulma ve işte ilerlemede güçlüklerle karşılaşılması sonucu çok sayıda vasıflı işçi bedensel işler yapmak zorunda kalmıştır.

4.4 Türkiye’de Dış Göçün Ekonomik Etkileri

2002 yılı verilerine göre 3,5 milyon kişi Türk yurt dışında yaşamaktadır. 3,5 milyon’un 3 milyonu Avrupa ülkelerinde, onun da 2 milyonu Almanya’da ikamet etmektedir (Tablo 4.3). Son 40-50 yılda Türkiye’den yurt dışına yönelen bu göç beraberinde bazı ekonomik sonuçlar da getirmiştir. AB üyeliği sürecinde geleceğe yönelik çıkarımlar yapılabilmesi açısından geçmişte yaşanan tecrübelerin sonuçları aşağıda üç bölümde incelenecektir.

Tablo:4.3 Yurt Dışında Yaşayan Türklerin Ülkelere Göre Dağılımı (2002)

Yurt Dışında	
Batı Avrupa	Yaşayan Türkler
Almanya	1.924.154
Fransa	341.728
Hollanda	330.709
Avusturya	130.703
İngiltere	90.000
İsviçre	79.470
Belçika	45.866
Danimarka	31.978
İsveç	31.894
Norveç	10.915

Tablo 4.3 : Devam

İtalya	5.284
Finlandiya	1.981
İspanya	1.289
Lihtenştayn	809
Lüksemburg	210
Toplam	3.026.990
Diğer	490.305
	3.517.295

Köksal, E. ,Liebig, T., “Remittances to Turkey: Principal Channels, Cost and Impact on Economic Development”, The OECD International Conference on Migration, Remittances and the Economic Development of Sending Countries, 23-25 February 2005, Marrakech.

4.4.1 Döviz Transferleri

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Türkiye’den Avrupa’ya yönelen en büyük göç hareketi 1961 yılında Federal Almanya ile yapılan ikili anlaşma ile gerçekleşmiştir. Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri için ana hedef savaştan sonraki yeniden yapılanma için gerekli olan emeğin sağlanmasıdır. Aynı Dönemde Türkiye’de kişi başına milli gelir düşük, işsizlik yüksek ücretler ise Almanya ile karşılaştırıldığında çok düşük seviyede idi.

Türk işçilerinin tasarruf yeteneği ve tasarruflarını döviz olarak anayurda göndermeleri Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın (1962-1967) mimarlarını işgücü ihracatını örgütlemeye doğru yöneltmiştir.

Göçmen döviz transferlerinin arkasında göç alan ve veren ülkelerin ekonomi ve tasarruf politikaları, döviz kurları ve çeşitli risk faktörlerini içine alan birçok etken bulunmaktadır. İçduygu (2006b) bu transferlerin iki ana faktör ile açıklamaktadır. Bunlardan birincisi aile bağları, diğeri ise enflasyon, büyüme, faiz oranları ile döviz kurlarından etkilenen makroekonomik istikrar ve yatırım beklentileridir. Makroekonomik etkiler uzun dönem döviz transferlerini etkilerken, tüketim eğilimini kısa dönemde etkilemektedir. 1962-1967 Kalkınma planı hedefinin yanında Abadan-Unat (2002, s. 87) Türk bankalarının yabancı dövizle açılacak banka hesaplarına tanıdıkları özel faiz haddinin-altı ayda %55-döviz transfer akımını etkilediğini savunmaktadır.

Makro tüketim düzeyinde döviz transferleri ödemeler dengesini devamlı bir şekilde etkilemektedir. Bölgesel/Makro düzeyde ise gözlenen önemli bir nokta işçilerin artan

servetleri ve alım güçleri, yerel ekonomiyi dolaylı olarak etkilemesidir. Tüketim ve yatırımla ailenin ya da bireylerin gelir düzeyinin kıyaslanmasında, göçmen işçi ile geride bıraktığı aile bireylerinin özellikle kadınların satınalma güçlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Bölgesel düzeyde ise ümit kırıcı sınırlı etkilere değinilmektedir. Ayrıca işçi dövizleri 1970'lerin başlarından bu yana Türkiye'nin tüm ihracat girdisine eşdeğer sayılmaktadır (Abadan-Unat, 2002).

Martin (2001) 1960'lı yıllarda hükümetin işgücü ihracatını döviz transferleri ve giden göçmenlerin niteliklerini de arttırarak geri döneceklerini varsayarak göçü desteklerini belirtmekte ancak göçten beklentilerin en fazla olduğu ülke olarak Türkiye'yi göstermekte ve beklentilerin gerçekleşmediğini savunmaktadır. Buna rağmen 2002 yılı istatistikleri Hindistan ve Çin ilk sırada yer almak üzere Türkiye'nin dünyada en fazla döviz transferi sağlayan 30 ülke içinde dokuzuncu sırada olduğunu göstermektedir (Tablo 4.4). Ayrıca 30 ülke içinde Polonya'dan sonra yeralan ikinci Avrupa ülkesidir.

Tablo: 4.4 2002 yılında En Yüksek Döviz Transferi Sağlayan 30 Ülke

Toplam Döviz Transferi (Milyon Dolar)		Toplam Döviz Transferi (Milyon Dolar)		Toplam Döviz Transferi (Milyon Dolar)	
Hindistan	14842	Türkiye	2990	Endonezya	1682
Çin	14383	Mısır	2946	Ukrayna	1670
Meksika	11464	Brezilya	2863	Romanya	1646
Filipinler	7660	Tayvan	2547	Ekvator	1470
Kore	7586	Dominik	2497	Coroatia	1400
Pakistan	5413	Kolombiya	2403	Tayland	1380
Polonya	3824	Ürdün	2227	Çek Cumhuriyeti	1343
İsrail	3783	Guatamala	2081	Jameika	1333
Fas	3294	El Salvador	2071	Yemen	1300
Bangladeş	3121	Rusya	1817	Sri Lanka	1296

OECD, *Trends in International Migration*, (Paris, 2005), 116

Türkiye'ye 1964'te gönderilen tasarrufların toplam tutarı 45 milyon dolar iken bu meblağ 1981 yılının ilk yedi ayında 2078 milyon doları bulmuştur. 12 Eylül 1980 müdahalesinden sonra tasarruflar anayurda daha hacimli olarak akmıştır. 1979 yılında transfer edilen döviz miktarı 1693 milyon dolar iken, 1981 Eylülünde bu miktar 2476 dolara yükselmiştir. Döviz transferleri günümüze kadar devam etmiştir.

Görüldüğü üzere 1980’li yıllarda işçi tasarruflarının döviz olarak transferi, ticaret açığının %60’ının karşılanmasına hizmet etmiştir. 1990’larda bu miktar %35’e inmiştir. Bu durumu Unat ekonominin liberalleşmesine ve Türk ekonomisinin dünya ekonomisi ile eklemlenmesi ile açıklamaktadır. Ancak, büyük ölçüde işçi tasarruflarını temsil eden döviz havaleleri, ticaret açığının %43’üne tekabül etmektedir. Döviz transferi azalmakla birlikte günümüze dek devam etmektedir.

Tablo 4.5: Döviz Havaleleri, GSMH, , İhracat, Ticaret Açığı ve Döviz Transferlerininİhracat ve GSMH içindeki payı(1975-2000)(Milyon Dolar)

Yıllar	Transfer	GSMH	İhracat	Ticaret Açığı	Ticaret Açığı %	İhracat %	GSMH %
1975	1313	47452	1401	-3338	39,3	93,7	2,77
1980	2071	63391	2910	-4999	41,4	71,2	3,27
1985	1714	66891	8255	-2975	57,6	20,8	2,56
1992	3088	158122	14891	-8191	36,7	20,2	1,88
1993	2919	178715	15610	-14162	20,6	18,7	1,63
1994	2627	132302	18390	-4216	62,3	14,3	1,99
1995	3327	170081	21295	-13212	25,2	15,1	1,96
1996	3542	183601	32446	-10582	33,5	10,9	1,93
1997	4197	192383	32647	-15358	27,3	12,9	2,18
1998	5356	206552	31220	-14220	37,7	17,2	2,59
1999	4529	185171	29325	-10443	43,4	15,4	2,45
2000	4560	201188	31375	-22337	20,4	14,5	2,27

Abadan-Unat, N. Bitmeyen Göç: **Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa**, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002), 87

Ancak asıl önemlisi bu kaynakların nerelere kullanıldığıdır. Artan girdiler büyük ölçüde enerji açığımızı kapatabilmek için petrol üreten ülkelerle sürekli kurulan ticari ilişkilerde kullanılmıştır. Ayrıca bu girdiler büyük ölçüde tüketim mallarının ithalatına imkan sağlamıştır. Böylece tek yanlı bir ekonomik bağımlılık ortaya çıkmıştır (Abadan-Unat, 2002) Türk hükümeti döviz girdilerini daha verimli bir şekilde kullanabilmek için yabancı kaynaklı kredi tahsisi gibi birtakım sosyal içerikli yasalar çıkarmıştır.

4.4.2 Göçün Türkiye İnsan Gücü Üzerindeki Etkileri

Akdeniz’den işgücü gönderen tüm ülkeler arasında Türkiye Zonguldak Bölgesinde çalışan maden ocağı işçilerine konan çıkış yasağı dışında, 1973 yılına kadar yurt dışına en yüksek oranda(%17) nitelikli işgücü ihraç etmiştir(Abadan-Unat, 2002) bu

uygulama başta Devlet Planlama Teşkilatı ve Ticaret odaları birliği tarafından şiddetle eleştirilmiştir ancak döviz transferi sağladığı için yine de teşvik edilmiştir.

Tablo:4.6 İş ve İşçi Bulma Kurumu Aracılığı ile Avrupa'ya Gönderilen Nitelikli İşgücüOranı

Yıllar	Yurt Dışındaki İşçi Sayısı	Nitelikli İşgücü %
1964-1966	152.106	35,4
1967	8.947	31,2
1968	43.205	28,1
1969	103.075	31,2
1970	129.575	27
1971	88.442	37,7

Abadan-Unat, N. Bitmeyen Göç: **Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa**, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002), 97

Dış göçün devam ettiği yıllarda birçok vasıflı işçi legal yollardan yararlanabilmek için uzmanlığını gizlemiştir. Oysa bu becerilere sahip olan grup gözle görülmeyen bir sermaye transferi demektir.

Dış göç hareketi gerek yukarı doğru gerekse aşağı doğru toplumsal bir hareketliliğe yol açtığı için, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı ve tabakalaşmasında önemli değişimlere yol açmıştır. Yukarı doğru hareketlilikte tarımsal uğraşlar yerine sınai işlere, beyaz yakalıdan mavi yakalıya yönelmeye neden olmuştur. Köylerden gidenlerin büyük çoğunluğu geri döndüğünde köy yerine kente yerleşmeyi tercih etmiş, tasarruflar kentte apartman dairesi, dükkân ve bunun gibi gayrimenkul ve dayanıklı tüketim malları alımına, kendilerinin ve çocuklarının çalışabileceği genellikle hizmet sektöründe küçük işyerlerinin açılmasına kullanılmıştır (Toksöz, 2006).

Bildiğimiz gibi eğitilmiş ve yüksek vasıflı kişilerin çalışmak ve yaşamak amacıyla kedi ülkesinin dışında bir ülkeye gitmesi beyin göçü olarak adlandırılır. Türkiye'de değişik dönemlerde yapılan araştırmalar yüksek nitelikli elemanların göç etmelerinde öncelikli faktör olarak mesleki alanda duyular kaygıları olduğunu ve Türk elemanların %30-%50 oranında geri dönmeme eğilimli olduğunu göstermektedir.

4.5 Türkiye ve AB Arasındaki Demografik Farlılıklar ve Göç

Avrupa ülkelerinde düşük doğurganlık oranlarına bağılı olarak doğal nüfus gerilemekte, yaşam sürelerinin uzaması ve azalan ölüm oranları nüfusun yaşlanmasına yol açmaktadır. Birçok ülkede net göçler nüfustaki doğal azalmayı önlemek bakımından önemli işleve sahiptir. Bu genel eğilimlerin dışında kalan Türkiye’de nüfusun sahip olduğı göreli yüksek doğurganlık oranları, genç nüfusun payının yüksekliğı gibi özellikler onun yaşlanan Avrupa kıtasına genç insan kaynağı sunma potansiyelinin yüksekliğini göstermektedir. Bu bölümde bu genel düşünceyi destekleyici bazı veri ve projeksiyonlara yer vereceğiz.

Bir ülkeye gelen yönlen göç ile o ülkeden giden göç arasındaki fark yani göç dengesi, o ülkedeki nüfusun artma ya da azalma eğilimlerini belirleyen temel olgulardan biridir. İki yüzyılı aşkın bir süredir 'göç veren' ülke konumunda olan birçok Avrupa ülkesi, son elli yıl içerisinde göçmenler için bir varış noktası haline gelmiştir.

Avrupa komisyonu tarafından yapılan bir çalışmada (European Commission, 2007) demografik dönüşüm 4 evreden oluşmaktadır.

- (i) Pre-Modern Çağ olarak adlandırılan birinci evrede açık bir trend yoktur.
- (ii) İkinci evrede ölüm oranlarının düşmesine nazaran doğum oranlarının artmasından kaynaklanan büyük bir nüfus artışı söz konusudur. Sağlık ve beslemenin iyileşmesi çocuk ölüm oranının düşmesine bu da genç nüfusun oluşumuna önderlik eder.
- (iii) Üçüncü evrede doğum oranları düşer. Bu da nüfus artışının stabilizasyonuna neden olur. Ancak daha önceki evrede genç nüfusun oluşumundan dolayı nüfus artışı devam edecektir.
- (iv) Dördüncü evrede ise yine doğum oranı düşük ve nüfus daha yaşlıdır.

Genel olarak tüm dünya ülkelerinde rastlanan demografik dönüşüm yukarıdaki evrelerden geçmektedir. 1950’lerde Avrupa’da doğum oranı neredeyse ölüm oranının iki katıydı. Bu dönemi Avrupa’nın üçüncü evresi olarak düşünebiliriz. Dördüncü evre ise 1990’larda başladı. Bu tarihten sonra Avrupa’da doğal nüfus artış oranı negatife dönmüştür. Bu nedenle bundan sonraki herhangi bir artışın göç

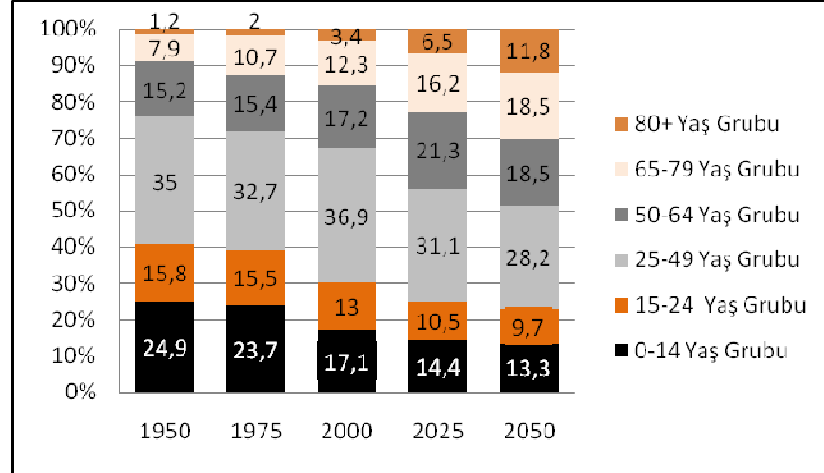
nedenli olduğu savunulmaktadır. Dünyadaki az gelişmiş ülkeler ise        evreyi yaşamaktadır. Bugün Avrupa  lkelerinin yerli nüfuslarının durumunu tasvir etmek için söylenebilecek en uygun saptama, demografik durgunluktur. Örneğin, doğum ve ölüm oranlarına göre belirlenen doğal yıllık nüfus değişim hızı, 2000-2004 yılları arasında AB-15  lkelerinde yüzde 0,1 kadar düşüktür. Birliği yeni  ye olmuş birçok Orta Avrupa  lkesi ve Güney Avrupa'daki bazı ülkeler de benzer bir doğal nüfus azalması sürecine girmiştir. 2005 yılında AB-25  lkelerinin doğal nüfus artış hızı yüzde 0,07 civarındadır. Sonuç olarak, Ocak 2005'ten Ocak 2006'ya kadar geçen süre içerisinde Avrupa nüfusu yalnızca iki milyon civarında artış göstermiştir. Bu artış da daha çok g   kaynaklıdır (  duygu, 2006a).

Tablo 4.7'ten 1950 ve 2050 yılları arasında genç yaş oranları gittikçe azalırken daha yaşlı grubun oranının azaldığı gözlemlenmektedir. AB-25'in Toplam nüfusu 1950 yılında 350 milyon iken, 1975 yılında 418 milyona 2000 yılında 450 milyon'a ulaşmıştır. 2025 yılında bu rakamın 470 milyona çıkacağı ancak 2050 de 449 milyon'a düşeceği öngörülmektedir (European Commission, 2007) Yaşlanmanın nüfus üzerinde negatif olarak etki etmeye başlaması bir ak on yıl daha alacaktır ancak emek piyasası ve sağlık ve emeklilik üzerindeki etkisi daha erken ortaya çıkacaktır.

Yaşlı nüfus artışı uzun dönemde büyümeyi verimlilik nedeniyle negatif olarak etkileyecektir. Bunun yanında emeklilik ve sağlık hizmetlerinin sağlanması baskı yaratacaktır ayrıca bu alanda çalışacak eme e ihtiyaç artacaktır. Doğum oranının düşmesi çalışma çağındaki nüfusun azalmasıyla sonuçlanacaktır.

Yaşlı nüfus artışı uzun dönemde büyümeyi verimlilik nedeniyle negatif olarak etkileyecektir. Bunun yanında emeklilik ve sağlık hizmetlerinin sağlanması baskı yaratacaktır ayrıca bu alanda çalışacak eme e ihtiyaç artacaktır. Doğum oranının düşmesi çalışma çağındaki nüfusun azalmasıyla sonuçlanacaktır.

Tablo 4.7: Nüfusun (AB-25) Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1950-2050)

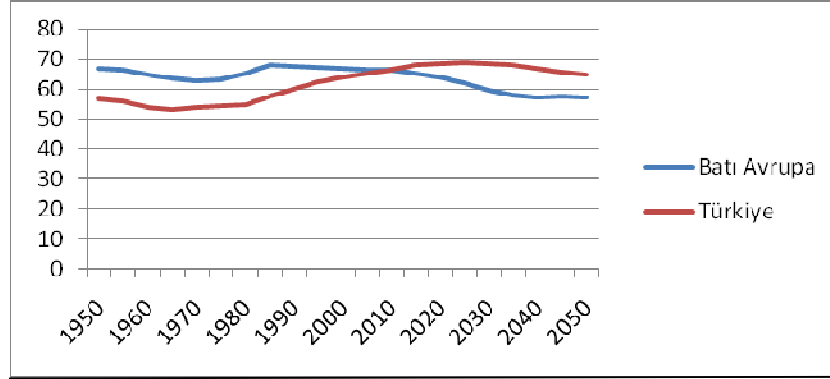
European Commission, **Europe's Demographic Future: Facts and Figures on Challenges and Opportunities** (Luxembourg, 2007)

Bu gibi olumsuz etkiler için çeşitli politikalar öne sürülmektedir. Bunlardan biri daha fazla kadının emek piyasasına kazandırılmasıdır. Ancak kadınların işgücüne katılım oranlarının doğum oranının düşmesiyle çelişen bir unsur olması da dikkat çekmektedir. Diğer bir politika yaşlı nüfusa istihdam fırsatlarının yaratılmasıdır veya yaşam süresinin uzatılmasıdır. Bunların dışında daha etkin olabileceği düşünülen 5 politika bulunmaktadır (European Commission, 2007)

- (i) Demografik Yenilenme
- (ii) Yeni istihdam olanakları: daha uzun çalışma saatleri daha fazla kalite
- (iii) Daha dinamik ve verimli Avrupa
- (iv) Göçmen alımı ve entegrasyonu
- (v) Sürdürülebilir kamu finansmanı: Yeterli sosyal güvenlik ve nesiller arası eşitlik.

Öngörüler Batı Avrupa'nın çalışabilir nüfusunun 2010 itibariyle azalacağını göstermektedir. Bu durum Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinde bir fırsat olarak nitelendirilmektedir ki aşağıdaki grafikte bu durum açıkça görülebilmektedir.

Şekil 4.1: Çalışabilir Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı

Sak, G. "Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü, Avrupa Birliği Süreci ve TEPAV Faaliyetleri" (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü, 2006)

4.6 Türkiye'nin Demografik Yapısı ve AB'yi Tamamlayıcılık

TÜİK'ten elde edilen en son verilere göre 31 Aralık 2007 itibariyle Türkiye'de toplam nüfus 70.586.256 kişidir. 1950'lerde nüfus artışı % 2,8 ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Doğurganlık oranı 1960'lardan itibaren düşmeye başlamış ancak asıl hızlı düşüş 1970'lerden sonra yaşanmıştır. Toplam doğurganlık oranı 1970 ile 1990 arasında yaşanan yine hızlı bir düşüşle 5,6'dan 3,0'a inmiştir. Bu oran 2001'de kadın başına iki çocuk olup 1930'ların sonunda ulaştığı en yüksek düzey olan 7,0'dan %65 düzeyinde düşüktür (Toksöz, 2006).

Eğitim düzeyi ve doğurganlık arasında belirgin bir ilişki vardır. 2003'de yapılan Türkiye nüfus ve sağlık araştırmasının bulgularına göre eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınlarda doğurganlık oranı 3,65 iken ilk öğretim mezunlarında 2,39 ortaokul mezunlarında 1,77 lise ve üzeri eğitimdeki kadınlarda 1,39'dur. İlköğretim kapsamındaki kız çocuklarının sayısının yükselmesinin önümüzdeki dönemde Türkiye genelinde doğurganlık hızının düşmesinde büyük katkıda bulunacağı açıktır. Bu gelişmeler BM raporundaki demografik projeksiyonlara göre 2010 – 2015 de ulaşılması öngörülen yenilenme oranına erişimi daha çabuk olacağına işaret etmektedir.

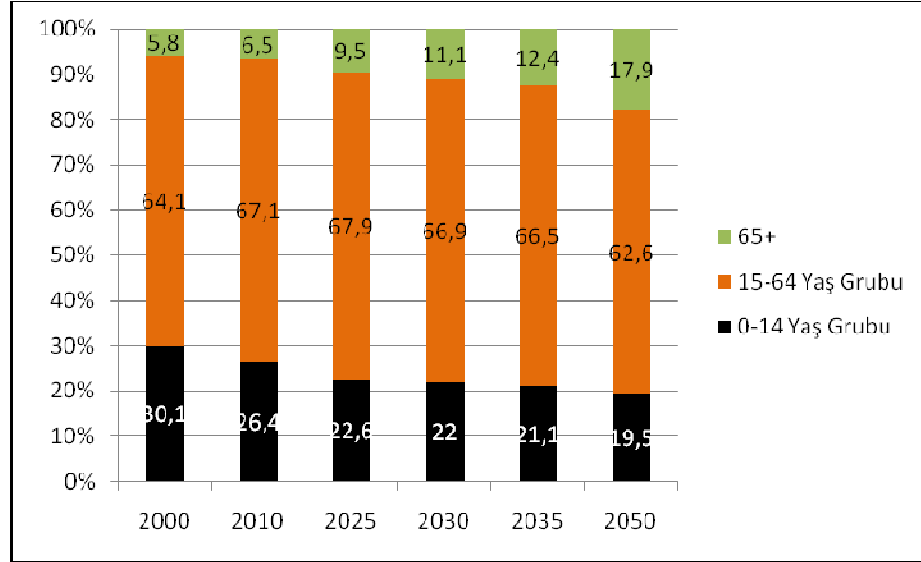
Türkiye'de doğurganlığın düşmesinde gebeliği önleyici önlemlerin alınmasının önemi büyüktür. Son 20 yılda yıllık nüfus artış hızı yaklaşık % 20 azalma göstermiştir. Türkiye' de hızlı nüfus artış dönemi artık geride kalmıştır. Nüfus artış hızının tekrar hızlanma olasılığı yoktur.

Birleşmiş milletlerin 2001'deki "dünya nüfusunun geleceği" raporunda yer alan 2000 – 2050 arasındaki döneme ilişkin orta varyant projeksiyona göre Türkiye'nin

nüfusu 2050'ye kadar artmaya devam edecek ve 98.818.000 bin kişiye ulaşacaktır. Nüfusun bu tarihten sonra 99.000.000 ile sabitlenmesi beklenmektedir. Bu süreçte dikkat çekici olan 15 yaşın altındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının 2005'ten itibaren azalmaya başlaması ve 2000'de %30,1 olan oranın 2050'de %'de 19,5 'e düşmesidir. Buna karşılık 65 yaş üzerindeki nüfusun 2000'de 5,8 olan payı 2050'de %17,9'a çıkacaktır. Avrupa ülkelerinde gözlenen nüfusun yaşlanması olgusu uzun dönemde Türkiye içinde söz konusudur. "Demografik geçiş dönemi olarak adlandırılan bu dönem Türkiye'nin nüfusunun aşağı yukarı durağanlaştığı ve nüfusun yaş bileşeninin sabitleşmeye yüz tuttuğu 2050'lerden sonra tamamlanmış olacaktır (Toksöz, 2006).

Yetişkin nüfusun hacmi DİE 'nin 1994 nüfus projeksiyonlarına göre 2025'kadar sürekli artacaktır. Türkiye'de nüfus 2025'e kadar %30 oranında artarken, 15 – 64 yaş grubunda olanların oranı yaklaşık % 60 oranında artarak 35.000.000'dan 60.000.000 kişiye yükselecektir (Toksöz, 2006). Bu giderek artan bir potansiyel iş gücü arzı demektir. Bu iş gücü maaşlar ve ücretler üzerinde güçlü bir baskı oluşturacağı gibi, 1970'lerde Tayvan, Güney Kore, Singapur örneklerinde görüldüğü gibi eğitim ve vasıflılık düzeyindeki artışla ekonomide daha yüksek bir büyüme hızına ulaşmak için bir fırsat olabilir. Barlow'un "Fırsat penceresi" adını verdiği bu durumda "Üretken yaştaki nüfusun hala hızla artmakta olduğu, fakat buna karşın doğurganlığın düşük olduğu ve nüfusun henüz çok yaşlanmadığı ülke ve dönemlerde eğer bu iş gücüne üretken bir istihdam olanağı sağlanırsa ekonominin performansı çok yükselebilir." Ancak üretken istihdamın sağlanamaması durumunda çok ciddi işsizlik sorunu ortaya çıkacaktır. Doğurganlık düzeyime ve ülke nüfusunun yaş bileşimine bağlı olan bu durumun hep sürmeyeceği iş gücü arzındaki hızlı büyüme sona erdiğinde yetişkin nüfusun artış hızının düşeceği belirtilmektedir. Türkiye için bu dönem yaklaşık 25 yıldır üretken nüfusun payının 2000 yılında toplam nüfus içindeki payı %64,1 iken 2025'e kadar yükselerek %67,9'a çıkacak ve ardından azalma eğilimine girerek, 2030'da %66,9'a, 2050'de %62,6'ya düşecektir (Tablo. 4.8).

Tablo 4.8: Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2000-2050)

Toksöz, G., **Uluslararası Emek Göçü**, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006)

Tablo 4.8’den 65 yaş üzerindeki nüfusun toplam nüfus içindeki payının söz konusu dönemde yaklaşık üç kat artacağı görülmektedir. Bu durum Türkiye’nin önüne çözmesi gereken yeni ihtiyaçlar ve sorunlar çıkaracaktır. Türkiye’de 15 – 64 yaş arasındaki nüfusun hızla büyüyen oranına bağlı olarak bağımlılık oranı düşme eğilimi göstermektedir ve 2000’de bu oran 55,1’dir. Ancak genç nüfusun bağımlılık oranı düşerken yaşlı nüfusun bağımlılık oranı yükselmektedir. İlköğretimdeki çocuk sayısı, yıllık doğum miktarının 1,3 milyon civarında sabitleşme eğilimine girmesiyle büyük ölçüde sabitleşmiştir ve 2050’ye kadar her yıl doğacak çocuk sayısının değişmeyeceği hesaplanmaktadır. Bu durum ilköğretim sonrası eğitim kurumlarındaki öğrenci sayılarının da artış hızının giderek yavaşlaması ve sayılarının sabitleşmesi anlamına gelmektedir. Eğitim alanında giderek niceliksel büyümenin yerine, niteliksel artışı sağlayacak kaynak tahsisi önem taşırken, Türkiye’nin bundan sonra sosyal güvenlik ve sağlık sistemini hem niceliksel, hem niteliksel artışları karşılamak üzere, şimdikinden daha fazla ve artan oranda kaynak ayırması gerekecektir.

Önümüzdeki dönemde gerek kadınların yükselen eğitim düzeylerine bağlı olarak işgücüne artan katılımları, gerekse tarımsal üretimden kopuş sonucu kentlere yığılmalar ve üretken çağdaki nüfusun artış eğilimi içinde olduğu demografik geçiş döneminde bulunması işgücü arzını çoğaltan faktörler olacaktır. Türkiye ekonomisinin istikrarsız yapısı ve sık yaşanan ekonomik krizlerden ötürü yeterli

istihdam yaratacak yüksek büyüme oranlarına ne ölçüde sahip olunabileceği bir soru işaretidir. Daha düşük büyüme oranlarında ise işsizlik çok büyük bir sorun olarak toplumun önünde durmaya devam edecektir. Kuşkusuz yüksek işsizlik oranları Türkiye’den dışarıya göçü teşvik eden önemli bir faktör olacaktır.

Türkiye’nin karşı karşıya olduğu demografik gelişmeler ve işgücü piyasalarında durum istihdam imkanlarındaki artışın hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir. Demografik fırsat penceresinden yararlanabilmek istihdamın artmasına bağlıdır. Eğer istihdam imkanları genişlerse işsizlik azalacak ülkenin insan kaynaklarından daha fazla yararlanılacak, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin önüne geçilebilecek ve vergi tabanının genişlemesiyle kamu gelirleri artacaktır. Kamu gelirlerinin artması, eğitime yapılan harcamaların artması ve eğitimin niteliğinin yükseltilmesi fırsatını sunacaktır. İstihdam artışı ve yetişkinlerin iş sahibi olması, ekonomik zorunluluklar nedeniyle çalışmak zorunda olan çocukların eğitime yönelmesine imkan tanıyacaktır. Aynı zamanda çalışan sayısının artması ve enformel istihdamın önlenmesi ölçüsünde sosyal güvenlik sistemi yeni kaynaklara kavuşacak ve yaşlı nüfusa daha iyi emeklilik ve sağlık hizmetleri sağlayacaktır.

4.7 İki Örnek Projeksiyon Altında Türkiye’den AB’ye Göç

Bu bölümde iki ayrı senaryo önerisine bakılacaktır. Birincisi Krieger ve Maitre’nin çalışması 2006 yılındaki çalışması, diğeri Refik Erzan, Umut Kuzubaş ve Nilüfer Yıldız’ın olası bir AB üyeliği durumunda 2004-2030 yılları için yaptıkları çalışmadır.

(i) Krieger ve Maitre’nin çalışması (2006)

Çalışma konumuzla ilgili olarak eski üye ülkelere akacak göçün büyüklüğü, yeni üye 10 ülke, 2007’de katılan Bulgaristan, Romanya ve daha üye olmayan Türkiye’den gidecek olan göç potansiyelinin yapısı olmak üzere iki soruya cevap aramaktadır. Bu çalışmada 2002’de Avrupa Komisyonu adına yürütülen Eurobarometer verileri esas alınmıştır.

AB-15 için en büyük endişe yeni üye 10 ülkeden, ve gelecekte üye olacak olan üye ülkelerden AB-15 ülkelerine akacak olası büyük ekonomik kaynaklı göç dalgasıdır. Endişelerin kaynağı doğu ve merkez Avrupa ülkeleri arasında %60 a varan gelir

farklılığı ve bu farklılığın Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin de katılımı ile % 70'lere çıkabilme ihtimalidir.

Endişelerden biri yeni üye ülkelerden gelecek ekonomik göçün, üye ülkelerde zaten var olan işsizlik oranını, üretim sektöründeki mavi yakalıların, hizmet sektöründe beyaz yakalıların hem daha nitelikli kem de daha az ücretlerle çalışmaya razı olan göçmen işçiler tarafından crowding out ile arttırma olasılığıdır. Ayrıca sosyal refah imkânlarının suistimal edilmesi, ucuz yerleşim alanları üzerinde çok fazla rekabet oluşması ve sosyal ve kültürel yapının heterojenliğinden kaynaklanacak uyum sorunlarıyla birlikte suç oranlarının artması diğer endişeler arasında yer almaktadır.

Göç durumunda yeni üye ülkeler ve gelecekte üye olacak ülkeler üzerindeki emek piyasası etkisinin iki taraflı olacağı beklenmektedir. Niteliksiz ya da az nitelikli emeğin yurtdışına çıkması işsizlik oranları yüksek olan bu ülkelerde daha az işsiz olmasını sağlayarak işsizlik oranını düşürecektir. Ayrıca göç eden işçilerin evlerine gönderecekleri dövizler göç veren ülkedeki geliri, tüketim ve böylece toplam talebi pozitif olarak etkileyecektir. Ancak göç edenlerin nitelikli olması durumunda beyin göçü denen olay meydana gelecek ve bu göç veren ülkenin uzun dönemdeki büyüme ve gelişimini olumsuz olarak etkileyecektir.

Bu hala süren tartışmalar ile birlikte İrlanda, İngiltere ve İsveç dışındaki eski ülkelerin hemen hemen hepsi yeni üye ülkelerden serbest işçi akımına karşı geçiş dönemi uygulama yöntemine başvurmuştur. Buna göre işçilerin serbest dolaşımı çeşitli aşamalardan oluşacaktır. İngiltere ve İrlanda bile ilk iki yıl içinde yeni üye ülkelerden gelecek olan işçilerin sosyal haklarını sınırlayarak bir nevi geçişi sınırlandırmak istemiştir. Bu durum yeni üye 10 ülke insanların ikinci sınıf vatandaş gibi hissetmelerine neden olmuştur.

Çalışmada durumun Türkiye için daha da tartışmalı olduğu belirtilmektedir. Bunun nedeni halkının çoğunluğunun Müslüman olmasına karşılık AB-25'in Hristiyan olmasından kaynaklanacak uyum sorunu ve AB içinde 28 hakkına sahip olan Almanya'dan sonra 2. en büyük nüfusa sahip olması nedeniyle politik kararlar alma sürecini etkileyebileceğidir. Bazı eleştirmenler Türkiye'den kaynaklanacak olan göçün üç milyonu aşacağını tahmin etmektedir.

Çalışmada AB-15 ülkelerine olan göç üç bölgeye ayrılmıştır.

- Yeni 10 üye ülkeden gelecek göç

- 2007’de üye olan Romanya ve Bulgaristan’dan gelecek göç ,
- Türkiye’den gelecek göç

Çalışma aşağıdaki iki soruya cevap aramaktadır

- Eski üye devletlere doğru oluşacak göç akımının büyüklüğü
- Yeni üye 10 ülkeden, Bulgaristan ve Romanya’dan ve de Türkiye’den gelecek potansiyel göçün yapısı

(ii) Potansiyel Göçün Niteliği

Çalışma AB’ye olan göç potansiyelini ölçebilmek için kişilerin göç isteğini Genel amaçlı ve özgül amaçlı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu iki niyeti ayırabilmek ve göç potansiyelini inceleyebilmek için çeşitli sorular sorulur.

Genel niyet AB’ye göç etme isteğinin ana nedenlerini araştırır. Burada direk olarak şu soru sorulur: Bu beş yıl içinde AB içindeki herhangi bir ülkeye birkaç ay ya da birkaç yıllığına çalışmak ya da yaşamak için gitme niyetiniz var mı? Cevap pozitif olduğunda ikinci soru takip eder: Bu beş yıl içinde bulunduğunuz şehrin başka bir bölgesine mi, bulunduğunuz şehir dışındaki bir şehre mi, Avrupa içinde bir şehre mi ya da Avrupa dışındaki başka bir şehre mi taşınmak istersiniz? . İkinci olarak ise, özgül niyet düzeyi ele alınmıştır. Bu bölümde alınan yanıtlar sonucunda göç etme isteğiyle ilgili daha kesin ve ayrıntılı bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, "Ana diliniz dışında bir dilin hakim olduğu bir AB ülkesinde yaşlanmayı düşünür müsünüz?" gibi kişinin göç etme düşüncesiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi veren sorular analiz edilmiştir.

Tablo 4.9: AB-15’e Olan Göç Potansiyeli ve Diğer Çalışmalarla Karşılaştırma
Göç Potansiyeli (%)

Ülke	Genel Niyet /General Intention	Özgül Niyet / Firm Intention
Polonya	3,7	1,0
Türkiye	6,2	0,3
Bulgarya,Romanya	5,0	2,0
Yeni 10 Üye Ülke	3,1	0,8
Toplam(13 ülke)	4,6	0,9

Krieger, H., Maitre, B. "Migration in an Enlarging European Union"
(Turkish Studies, 2006), 45-66.

Çalışma sonucunda aşağıdaki Tablo 4.9 elde edilmiştir. Buna göre 13 ülkedeki toplam nüfusun %4,6 sı genel niyete sahiptir. Özgül niyet için bu oran %0,9 ile

%1'in altındadır. Türkiye genel niyette %6,2 ile en yüksek orana sahiptir. Bulgaristan ve Romanya oranını geçmesiyle birlikte, Bulgaristan tek başına Türkiye ile benzer orana sahiptir. Yeni üye 10 ülke içindeki insanlar %3,1 ile daha az mobil bir görünüm sergilemektedir. Avrupa Birliği göç politikalarının fikri büyük göç akımı gelebilecek grupların bu 10 yeni ülke dışından olduğu yönündedir. Bu 10 ülke içinde yaklaşık %3,5 ile en yüksek potansiyele sahip olan Polonya ve 3 Baltık ülkesi bile Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'ye göre önemli derecede düşük bir orana sahiptir.

İkinci gösterge olan özgül niyet oranlarına bakıldığında ise Polonya, yeni 10 ülke ve 13 ülkenin toplamının %1'in etrafında olduğu gözlemlenmektedir. Bulgaristan ve Romanya %2 ile özgül niyet için en yüksek potansiyele sahiptir. Bulgaristan tek başına %2,5 ile en yüksek, Malta tek başına %0,1 ile en düşük orana sahiptir.

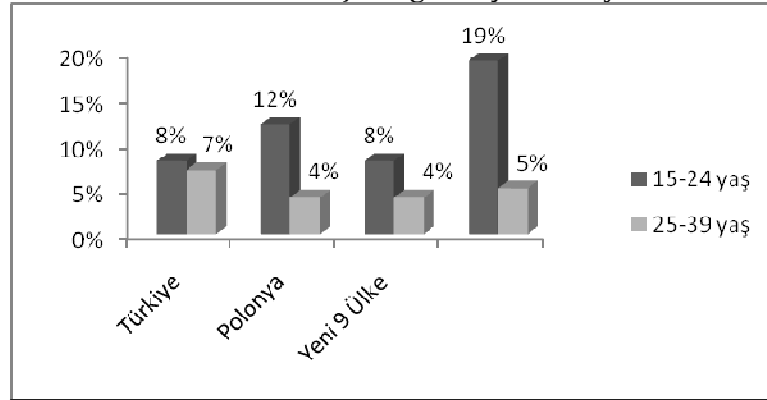
Türkiye ise koşulsuz ve koşullu olarak nitelendirebileceğimiz iki durumda çok farklı görünüm sergilemiştir. Genel niyet ile en yüksek orana sahipken, özgül niyette %0,3 ile en düşük orana sahip olması şaşırtıcı ve inanılmaz olarak nitelendirilmiştir. 2003'te 15 yaşından büyük olan nüfusun 48,9 olduğu varsayımı altında genel niyetli göç potansiyeli 3,03, özgül niyetli göç potansiyeli 0,15 milyon olacaktır. Çalışma üçüncü ve daha gerçekçi bir belirleyici olarak Krieger'in asıl göç niyetini göstermiş ve buna göre üyelik gerçekleşirse Türkiye'den beş yıl içinde AB-15 ülkelerine olacak göç potansiyeli minimum 400,000'dir. Martti Ahtisaari'nin çalışmasına göre ise uzun dönem göç potansiyeli 2,7 milyondur.

Çalışmada göçün sosyo-ekonomik etkenleri olarak yaş, cinsiyet, eğitim, işsizlik ve yerleşim bölgeleri olmak üzere 4 etken tanımlanmış ve Türkiye, Polonya, Yeni 9 üye ülke ve Bulgaristan, Romanya'dan oluşan 4 grup arasında karşılaştırma yapılmıştır. Nüfus yaş ortalamasının göç üzerindeki etkisi genel kabul görmektedir. Genç nüfus daha yaşlı olan nüfusa oranla daha hareketlidir ve göç etme potansiyeli daha yüksektir. Bunun nedeni gittiklere yere daha çabuk uyum sağlamaları ve yüksek nitelikte olmalarına rağmen daha düşük ücretlere razı olarak bulundukları da piyasada iş bulma şansları yükselmektedir. Bu daha düşük emek maliyeti ile daha fazla verimlilik anlamına gelir. İkinci ekonomik sonuç beşeri sermaye teorisinden gelmektedir ki bu teori göç ile birlikte azalan yaş ortalamasının yatırım üzerindeki kazancının da daha fazla olduğunu savunmaktadır. Genç işçinin göç maliyetlerini

uzun döneme yayması mümkündür ancak daha yaşlı işçinin bu maliyeti nötr hale getirebilmesi için zamanı daha kısıtlıdır.

Yaşa bağlı göç eğilimi ile ilgili karşılaştırma yapabilmek için aşağıdaki tablodan yararlanılmaktadır. Tablo 4.10 incelendiğinde genç grupta Bulgaristan ve Romanya’da neredeyse 5 kişiden birinin AB-15’e göç etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Polonya %12 ile ikinci sıradadır ve Türkiye Yeni üye 9 ülke ile %8 oranı ile 3. Sırada yer almaktadır. Tüm gruplarda gençlerin daha çok göç eğilimine sahip olduğu açıkça gözlemlenmektedir. 25-39 yaş grubunun göç eğiliminde Türkiye %7 ile ilk sırada, diğer gruplar ise %4-5 aralığındadır.

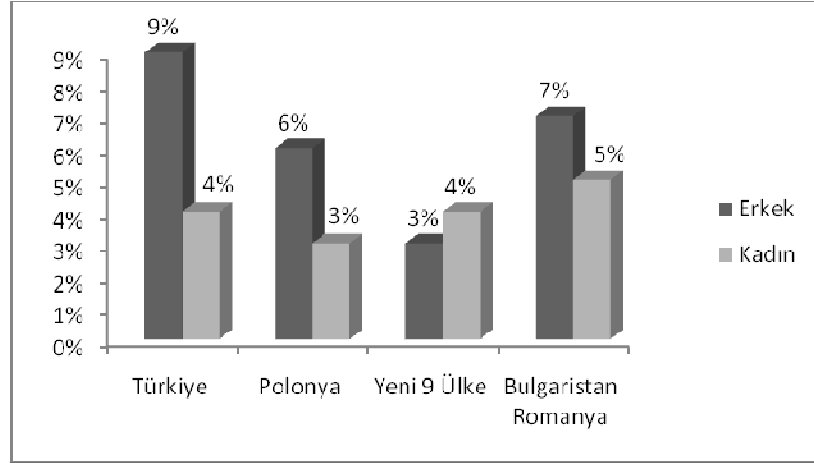
Tablo 4.10 Yaşa Bağlı Göç Potansiyeli

Krieger, H., Maitre, B. "Migration in an Enlarging European Union"
(Turkish Studies, 2006), 45-66.

Cinsiyetin göç içindeki etkisi incelendiğinde göç edenlerinin çoğunu erkeklerin oluşturduğu saptanmıştır. Genelde kadınlar ev ile ilgili sorumluluklarını yerine getirirken genç erkekler geride bıraktıkları ailelerin geçimini sağlamak için başka bölgelere çalışmaya gider ve ailelerine döviz gönderirler. Kadınların ise %65’inin aile birleşmeleri ile göç ettikleri saptanmıştır. Anca günümüzde göçlerin feminize olduğu genel bir kanı haline gelmiştir. Burada kadın emeğin eğitiminin yükselmesi önemli bir rol oynamaktadır. Aşağıdaki tablo 4.11 grup üzerinden cinsiyetin göç üzerindeki etkisini daha iyi analiz etmemizi sağlayacaktır. Analiz 15 yaş üstü nüfusu kapsamaktadır. Türkiye’de erkek nüfusun %9’u kadın nüfusun %7’si göç etmek istemektedir ki 4 grup arasında erkeklerin kadınlara oranla en fazla göç etmek istediği ülkedir. Ayrıca göç etmek isteyen kadın ve erkek nüfus arasında en fazla fark bulunan ülkedir. Yeni üye 9 ülke grubunda ise durum tam tersidir. Kadınlar erkelerden daha fazla göç potansiyeline sahiptir.

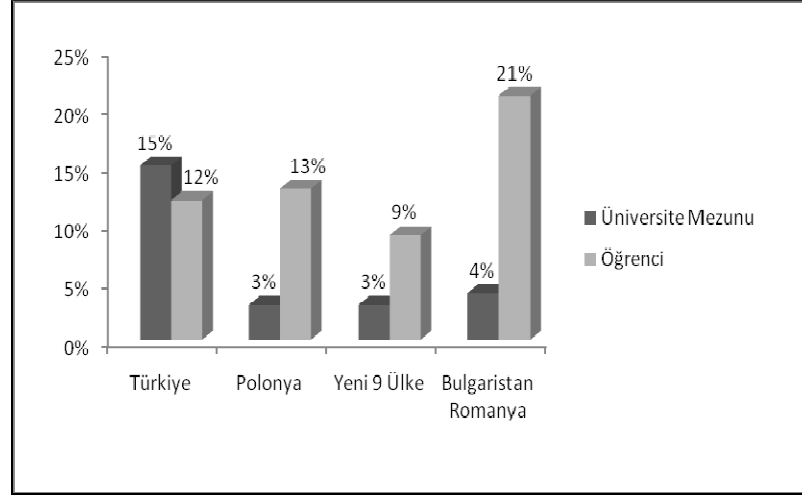
Tablo 4.11: Cinsiyete Bağlı Göç Potansiyeli

Krieger, H., Maitre, B. "Migration in an Enlarging European Union"
(Turkish Studies, 2006), 45-66.

Eğitim göçün pozitif etkenleri arasındadır. Beşeri Sermaye Teorisi'ne göre daha yüksek eğitim düzeyi emek piyasası içindeki belirli segmentler üzerinde getiriye yükseltmektedir. Diğer yandan göçmenlerin bilgiye daha kolay ve net ulaşmalarını sağlayarak risklerini azaltmalarına ve göç eğilimlerinin artmasına neden olmaktadır. Ancak bazı çalışmalar bunun tam tersini savunmaktadır. Bu durum göç edilen ülkelerdeki emek piyasalarının daha düşük nitelikli işgücüne yönelik olması ve bu gibi işleri yüksek nitelikli emeğin tercih etmediği şeklinde açıklanmaktadır. Bazı gözlemciler göç alan ülkelerde göçmenler için öğrencilikten çalışan konumuna geçmenin, tam bir emek olarak iş bulmaya göre daha kolay olduğunu gözlemlemiştir. Üzerinde durduğumuz çalışmanın sonuçlarına göre eğitim seviyesi dikkate alındığında Türkiye açısından ilginç bir sonuç elde edilmiştir. Türkiye'de yüksek öğrenimli her yüz kişinin 15'inden fazlası AB ülkelerine göç etmek istemektedir. Bu oran %3-4 arasında eğilim gösteren diğer üç grubun oldukça üstündedir (Tablo 4.12). Bu durum Türkiye'nin Beyin Göçü verme tehdidi altında olduğunu göstermektedir. Tablodan çıkarılacak başka bir sonuç aslında Bulgaristan ve Romanya başta olmak üzere her bir grubun öğrenci kaybına uğrayacağı ve nihayetinde hepsinin ekonomik gelişme yolunda negatif olarak etkilenecekleridir.

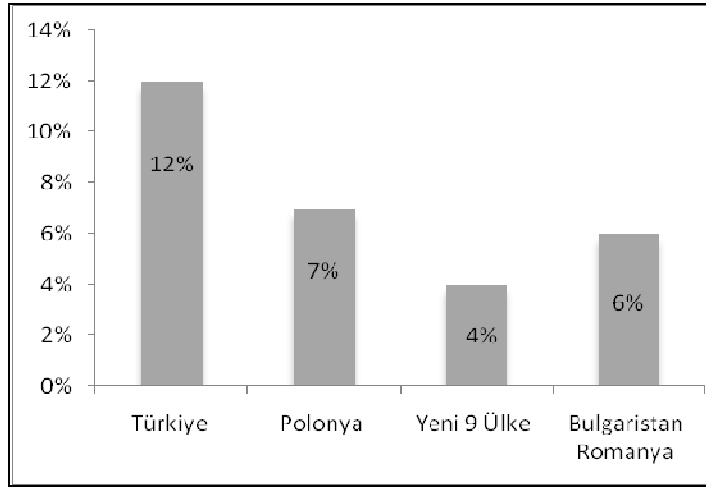
Tablo 4.12 Eğitime Bağlı Göç Potansiyeli

Krieger, H., Maitre, B. "Migration in an Enlarging European Union" (Turkish Studies, 2006), 45-66

Emek piyasası teorisine göre gelir farklılıklarından sonra göçe neden olan en büyük etken işsizliktir. İşsizliğin yüksek olduğu ülkelerde işsizlerin çalışanlara oranla daha mobil olduğu gözlemlenmiştir. Sosyo-ekonomik göstergelere dayanan bazı karşıt görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlere göre ekonomik sorunları olan kişiler kaynak yetersizlikleri nedeniyle göç etmede zorluklar yaşar. Bu iki görüş birleştirildiğinde de belli bir ekonomik sınırın altındakiler yetersizlikler nedeniyle, üstündekiler ise yaşam koşullarının rahat olması nedeniyle göç etmeyi tercih etmez. Çalışmada işsiz kişinin göç etme konusunda fırsat maliyetinin düşüklüğü nedeniyle göç etme potansiyelinin çalışandan daha yüksek olacağı seçeneğinden de bahsedilmektedir. Çalışmanın 4 grup üzerindeki sonuçları incelendiğinde ise ülkeler arasında büyük farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’de göç etmek isteyen işsizlerin oranı %12 ile diğer üç grup arasında en yüksektir. Romanya, Bulgaristan ve Polonya %6-7 lik orana orta Avrupa ülkeleri ise %4 ile en düşük orana sahiptir. Bu orta Avrupa ülkelerinin emek piyasalarının daha iyi bugün ve gelecek koşullarının olduğunu göstermektedir (Tablo 4.13).

Tablo 4.13: İşsizliğe Bağlı Göç

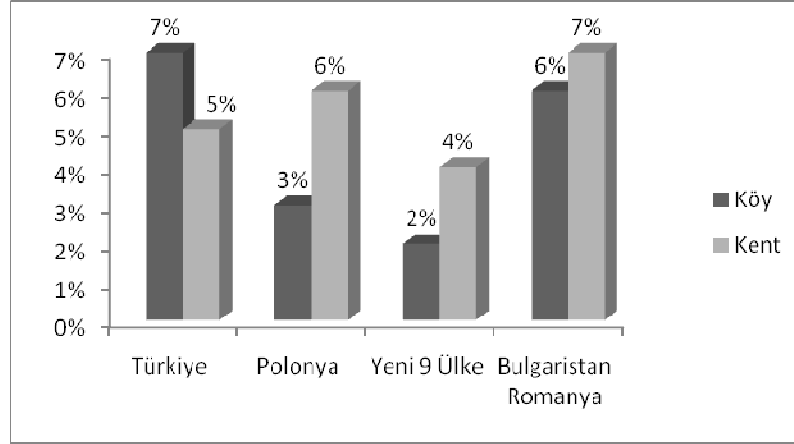

Krieger, H., Maitre, B. "Migration in an Enlarging European Union" (Turkish Studies, 2006), 45-66

Son olarak göçün kır kaynaklı mı, kent kaynaklı mı olduğu analiz edilmektedir. Türkiye bu konuda da dört grup arasında farklı bir görüntü sergilemektedir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere Türkiye kır nüfusunun kent nüfusundan daha fazla göç etme isteği olan tek ülkedir. Buna göre kent nüfusunun %5'i göç etmek isterken, kır nüfusunun %7'si göç etme eğilimindedir (Tablo 4.14).

Sonuç olarak, Türkiye'den olası göç hareketinin daha çok kır kökenli olması, az gelire sahip kişilerce gerçekleşmesi, ayrıca, işsiz olan kişiler arasındaki hareketliliğin de göreceli daha fazla olması beklenmektedir. Bu üç durumdan yola çıkılarak, Türkiye'den yönelecek olası göçün göç alan ülkelerin işgücü pazarlarında önemli uyum sorunlarına neden olabileceği düşünülebilir. Ancak, olası göç hareketleri içinde yer alacak Türk göçmenler ile ilgili bir diğer önemli özellik ise, bu göçmenlerin çoğunluğunun üniversite mezunlarından ve öğretimlerini hala sürdürmekte olan öğrencilerden oluşma olasılığıdır. Bu yanıyla değerlendirildiğinde, Türkiye'den gerçekleşecek göç hareketlerinin ekonomik anlamda ciddi bir uyum sorunuyla karşılaşmaması söz konusu olabilir.

Tablo 4.14 Köy-Kent Ayrımına Göre Göç

Krieger, H., Maitre, B. "Migration in an Enlarging European Union" (Turkish Studies, 2006), 45-66.

(iii) Refik Erzan, Umut Kuzubaş ve Nilüfer Yıldız'ın Çalışması (2006)

Bu bölümde Refik Erzan, Umut Kuzubaş ve Nilüfer Yıldız'ın olası bir AB üyeliği durumunda 2004-2030 yılları arasında Türkiye'den AB ülkelerine yönelecek göçün büyüklüğünü alternatif metot ve senaryolar ile analiz ettikleri bir projeksiyon çalışmaya yer verilecektir.

2004-2030 yılları arasında Türkiye'den AB ülkelerine yönelecek göçü tahmin etmek üzere üç metot kullanılmıştır. Birinci metotta veri seti 'Tüm Avrupa' olarak adlandırılan içinde Türkiye'nin de bulunduğu 19 Avrupa Ülkesi'nden (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Portekiz, İsveç, İsviçre, İspanya, Yugoslavya, İngiltere), ikincisi Yunanistan, Portekiz ve İspanya deneyimlerinden, üçüncüsü de Türkiye'nin sadece kendi göç deneyimlerinden oluşmaktadır.

Tüm veri setleri 1967-2001 periyodunu kapsamaktadır. 1967'ye uzanan veri kaynakları ve göçmen kitlesinin büyüklüğü nedeniyle ev sahibi ülke olarak Almanya seçilmiştir. Gerçi bazı tahminler Almanya'ya olan göçün %76'sının Türkiye kökenli olduğunu göstermektedir ki bu da AB-15 ülkelerinden Almanya'ya yönelen göçün fazla olarak görünmesine neden olmaktadır.

Birinci ve ikinci metotta 2015 yılında serbest dolaşım üzerindeki engellerin kaldırılacağı varsayımı altında iki alt senaryo oluşturulmuştur. 'Serbest Dolaşım' olarak adlandırılan birinci senaryoda Türkiye diğer ülkeler gibi AB üyesiymiş gibi kabul edilmektedir. İkinci senaryoda bu varsayıma 1973'e kadar süren 'Misafir İşçi'

verileri de eklenmektedir ki burada maksimum göç potansiyeli tahmin edilmeye çalışılmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 4.15 birinci metot ile elde edilen sonuçları yansıtmaktadır. Buna göre birinci varsayım ve ikinci varsayım arasında Türkiye'nin AB üyelik sürecinin başladığı 2015 yılı arasında pek fark bulunmaktadır. Ancak bu dönemden sonra 2030 yılına kadar geçen süre içinde birinci varsayım altında göç eden işçi sayısı 613 bin kişi iken, misafir işçi varsayımı altında bu sayının ikiye katlandığını, toplamda 1.8 milyon kişiye ulaştığını görmekteyiz.

Tablo 4.15: Senaryolara Bağlı Türkiye'den AB'ine Olası Göç Sayısı

Referans Group: Tüm Avrupa			
Yüksek Gelişme Üyelik Serbest Dolaşım	2004-2015	2015-2030	Toplam
Senaryo-Serbest Dolaşım	460,000	613,000	1,073,000
Senaryo- Misafir İşçi	564,000	1,274,000	1,838,000

Erzan, R., Kuzubaş, U., ve Yıldız, N. "Growth and Immigration Scenarios: Turkey-EU" (Turkish Studies, 2006), 33-44

İkinci metotta daha hassas verilere ulaşmak için İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi Türkiye ile benzerlik gösteren üç ülke seçilmiştir (Türkiye'de dahil). Elde edilen sonuçlara göre serbest dolaşım senaryosu altında toplam göç 1 milyon kişiyi bile geçmemektedir. Misafir işçi varsayımı altında ise toplam göç 2 milyon civarında gerçekleşip ikiye katlanmaktadır (Tablo 4.16).

Tablo 4.16: Farklı Referans Ükelere Türkiye'nin Göre Göç Sayısı

Referans Group: Yunanistan, Portekiz, İspanya ve Türkiye			
Yüksek Gelişme Üyelik Serbest Dolaşım	2004-2015	2015-2030	Toplam
Senaryo- Serbest Dolaşım	320,000	640,000	960,000
Senaryo- Misafir İşçi	440,000	1,480,000	1,920,000

Erzan, R., Kuzubaş, U., ve Yıldız, N. "Growth and Immigration Scenarios: Turkey- EU" (Turkish Studies, 2006), 33-44

Üçüncü metotta ise Türkiye'nin aslında yukarıda değinilen üç ülkeden farklı bir yapıya, göçebe kültürüne sahip olduğu göz önünde bulundurularak yalnızca kendi

Türkiye'nin yalnızca kendi deneyimlerden yola çıkılmaktadır. Diğer iki metotta kullanılanlardan farklı olarak bu metotta 'Yüksek Gelişme, AB üyeliği, Serbest Dolaşım' ve tam tersi olan 'Düşük Gelişme, AB üyeliği yok, Serbest Dolaşım Yok' iki senaryo kurgulanmıştır.

Birinci Senaryo'da Türkiye'nin yüksek gelişime sahip olduğu, 2015 yılıyla birlikte AB üyesi olacağı ve serbest dolaşımın gerçekleşeceği varsayılmaktadır. Bu varsayım altında 2030 yılı sonunda Türkiye'den Avrupa'ya göç eden kişi sayısı 2.1 milyon daha artacaktır.

Tablo 4.17: Yalnız Türkiye Temelinde Göç Sayısı

Referans Group: Yalnız Türkiye Deneyimi Temelinde			
	2004-2015	2015-2030	Toplam
Yüksek Gelişme Üyelik Serbest Dolaşım	246,000	1,888,000	2,134,000
Daha Düşük Gelişme Üyelik Yok Serbest Dolaşım Yok	760,000	1,974,000	2,734,000

Erzan, R., Kuzubaş, U., ve Yıldız, N. "Growth and Immigration Scenarios: Turkey-EU" (Turkish Studies, 2006), 33-44

En son senaryoda Türkiye'nin AB üyeliği olmayacak sürdürülebilir yüksek gelişim sağlanamayacak ve işsizlik yükselecektir. Çalışmada daha da spesifik olarak GSYİH'nın %1.5'lük verimlilik artışıyla birlikte yıllık olarak %4 oranında artacağı, işsizlik oranının ise %20'lere ulaşacağı varsayılmaktadır. AB'nin Türkiye için uyguladığı bugünkü politikalar ise varlığını devam ettirmektedir. Bu kesinlikle göçü azaltıcı bir engel olacaktır ancak düşük gelir ve emek piyasalarının gerilemesi göç baskılarına neden olacaktır. Bu senaryo altında toplam net göçün aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 2030 yılında 2.7 milyonu aşacağı öngörülmektedir (Tablo 4.17).

5. SONUÇ

Sonuç olarak Türkiye için yapılan projeksiyonlarında belirttiği gibi şunlar söylenebilir: Birincisi Türkiye'nin daha önceki deneyimleri göstermektedir ki hızlı ekonomik büyüme AB üyeliği olmadan da sağlanabilir ancak siyasi istikrarın ve yabancı yatırımın olmaması durumunda sürdürülebilir de olmayacaktır. Ayrıca AB üyelik perspektifi olmaksızın işsizlikle başa çıkabilecek bir gelişme performansının sergilenmesi pek de mümkün olmayacaktır. İkinci olarak işsizlik ve gelir düşüklüğü göçe olan eğilimi arttıracaktır. Üçüncüsü, emeğin serbest dolaşımı üzerindeki engeller göçü tamamen engelleyememektedir. AB ülkeleri Türkiye'den AB üyesi olamamasına rağmen, yıllık 60-70 bin civarında göç almaktadır. Bu göçmenlerin birçoğu aile birleşmesi ve sığınma nedenleriyle göç etmektedir. Ayrıca ekonomik tablo ne kadar bozulursa göç daha çok artarken geri dönüşler azalacaktır.

Bu çalışma aslında AB üyeliği ile birlikte öngörülen göçün korkulduğu kadar fazla olmayacağını göstermeyi amaçlamaktadır. AB-15 ülkelerine emek piyasalarını üye olan devlete 7 yıl kadar açmama imkânı verilmemektedir. Türkiye'nin 2015 yılında üye olduğunu varsayarsak tam mobilitenin yedinci yılsonunda yani 2020'nin sonunda gerçekleşmesi durum mümkün olacaktır. Korkuların gerçek olduğunu varsayılırsa 2020 yılında AB'ye Türkiye'den yönelen göçün neler getireceğini tahmin etmek güçtür. Fakat zamanla artacak gelir düzeyinin de Türk işçilerini göç etmeye sürükleyen asıl neden olan gelir etkenini ortadan kalkacak bu da göçü azaltacaktır. Ayrıca Avrupa nüfusunun şimdi bile yaşlanma sorunu olduğu 2020 yılından sonra ise gerçekten de bununla ilgili büyük sorunlar yaşanabileceği mümkün olabilir ki bu da su anda fısıldasan işsizlik yerine emek piyasasında boşluklar oluşması olası bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. 2002. **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa.** İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Barrell, R., FitzGerald, J., Riley, R. 2007. **EU Enlargement and Migration: Assessing the Macroeconomic Impacts.** National Institute of Economic and Social Research, London , NIESR Discussion Paper.
- Boswell, C. 2005. **Migration in Europe.** The Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration Research Paper.
- Brücker, H. 2007. **Labor Mobility After the European Union's Eastern Enlargement: Who Wins, Who Loses?.** GMF paper series.
- Erzan, R., Kuzubaş, U., Yıldız, N. 2006. **Growth and Immigration Scenarios: Turkey-EU.** Turkish Studies.
- European Commision. 2007. **Europe's Demographic Future: Facts and Figures on Challenges and Opportunities,** Luxembourg.
- Gera, S., Laryea, S., Songsakul, T.. 2004. **International Mobility of Skilled Labour: Analytical and Empirical Issues, and Research Priorities.** Social Sciencesand Humanities Research Council, Working Paper D-01.
- Harris, S. N. 2001. The Consequences of Increased Labour Mobility within an IntegratingNorthAmerica.<http://www.unige.ch/ses/ecopo/schmitt/namobilit.pdf>
- İçduygu, A.2006a.**Türkiye Avrupa Birliği Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları.** İstanbul: TÜSİAD Raporu: İstanbul.
- İçduygu, A.2006b. **The Development Dimension Migration, Remittances and Development: Migration, Remittances and Their Impact on Economic. Development in Turkey,** OECD Development, 19 (10).
- Krieger, M.. 2006. **Migration in an Enlarging European Union.** Turkish Studies 7(1).
- Köksal, E., Liebig, T. 2005. **Remittances to Turkey: Principal Channels, Cost and Impact on Economic Development, the OECD International Conference on Migration,Remittances and the Economic Development of Sending Countries,** Marrakech.

- Krugman, P., Obstfeld, M. 2005. **International Economics: Theory and Policy**. Boston: Addison-Wesley
- Lucia, T. 2007. **How much Integration After The Enlargement**. ISPI Working Paper 13
- Martin, P., Midgley, E., Titelbaum, M. 2001. **Migration and Development : Focus on Turkey**. International Migration Review, 35(2) 596-605.
- Nonnemann, W. 2007. **European Immigration and Labor Market**. Transatlantic Task Force on Immigration and Integration Working Paper
- OECD. 2001. **Trends in International Migration**. SOPEMI Report. Paris.
- OECD. 2002. **Internationality Mobility of the Highly Skilled**. Paris.
- OECD. 2005. **Trends in International Migration**. SOPEMI Report. Paris.
- Pekkala, S. 2005. **Economic Impacts of Immigration: A Survey**. VATT Discussion Papers
- Sak, G. 2006. **Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü, Avrupa Birliği Süreci ve TEPAV Faaliyetleri**. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü Ankara.
- Toksöz, G. 2006. **Uluslararası Emek Göçü**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. 2007. Yurt Dışında Yaşayan Türkler. www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa
- Untiedt, G., Gardiner, B., Brücker, H., Biffi, G. 2007. **Effects of EU Enlargement on Growth and Employment in Germany and Selected EU Member States**. GEFRA working paper
- World Bank. 2003. **Global Development Finance 2003: Striving for Stability in Development Finance**. Washington, D.C.
- Zimmermann, K. F. 1995. **Tackling the European Migration Problem The Journal of Economic Perspectives**, 9(2) 45-62.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında İstanbul'da doğdum. Hasan Polatkan Lisesi'nden 1999 yılında mezun olarak aynı yıl Sakarya Üniversitesi İİBF iktisat Bölümü'nde okumaya hak kazandım. 4 yıl üniversitenin ardından 2003 yılında otomotiv yedek parça ithalat ve ihracatı yapan bir firmanın lojistik departmanının da yaklaşık bir yıl çalıştım. 2004 yılında işten ayrılarak Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF iktisat Bölümü'nde yüksek lisans yapmaya başladım. 2005 yılında yüksek lisansı bir yıl dondurarak İngilizce eğitimi için İngiltere'ye gittim. 2006 yılında Türkiye'ye geri dönüş yaptım, yüksek lisansa kaldığım yerden devam ettim ve yılın sonlarına doğru hala çalışmakta olduğum yabancı bir alüminyum firmasının lojistik departmanında Tedarik Zinciri Sorumlusu olarak işe başladım.